

MSME PULSE

OCTOBER 2020

ANALYTICAL CONTACTS

TransUnion CIBIL

Vipul Mahajan

vipul.mahajan@transunion.com

Saloni Sinha

saloni.sinha@transunion.com

SIDBI

Rangadas Prabhavathi

erdav@sidbi.in

સમાવેશોનું કોષ્ટક

- 02 કાર્યકારી સારાંશ (એક્ઝિક્યુટિવ સમરી)
- 04 એમએસએમઈ ધિરાણ પોર્ટફોલિયો વલણો
- 05 પ્રદેશ: એમએસએમઈ ધિરાણમાં શાખ વૃદ્ધિ
- 06 એમએસએમઈ ધિરાણ બજાર હિસ્સો: એનબીએફસીના બજાર હિસ્સામાં ઘટાડો
- 07 એમએસએમઈ ધિરાણ પર ઈમર્જન્સી ક્રેડિટ લાઈન ગેરંટી યોજના (ઈસીએલજીએસ) ની અસર
- 10 કોવિડ સમયમાં એમએસએમઈ ધિરાણ ઉદ્યોગ પર વર્તાણકીય ફેરફારો
- 18 એમએસએમઈ ધિરાણમાં એનપીએ વલણો
- 20 માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ સ્થિતિસ્થાપક બનવાનું ચાલુ રાખે છે
- 23 એમએસએમઈ ની ક્ષેત્રીય જોખમ આકારણી (સેક્ટોરલ રિસ્ક એસેસમેન્ટ)
- 24 નિષ્કર્ષ

કાર્યકારી સારાંશ

ઈસીએલજીએસ (Emergency Credit Line Emergency Scheme) એ એમએસએમઈ માં ધિરાણ ગતિ ને વેગ આપ્યો છે: કોવીડ-૧૯ મહામારીને કારણે લોકડાઉન પછી એમએસએમઈ ને ધિરાણ ગતિમાં ઝડપથી ઘટાડો થયો. ઈસીએલજીએસ યોજનાના અમલીકરણથી ખુબ જરૂરી એવો વધારો થયો અને મે-૨૦૨૦ માં તેની જાહેરાત થયા પછી એમએસએમઈ ની ધિરાણ ગતિ ને પુનર્જીવિત કરવામાં નોંધપાત્ર મદદ મળી. આ યોજના દ્વારા ઉત્પ્રેરિત જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોએ એમએસએમઈ ને જૂન-૨૦ માં ફેબ્રુઆરી-૨૦ કરતાં ૨.૬ ગણી વધારે લોનની રકમનું વિતરણ કર્યું હતું. ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકોનું એમએસએમઈ એકમમાં જૂન-૨૦ માટેનું ધિરાણ વિતરણ પણ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના સ્તરે પાછું આવ્યું હતું.

કડક લોકડાઉનનો અનુભવ કરનારા વિસ્તારોએ પ્રમાણમાં વધુ સારી ધિરાણ ગતિ દર્શાવી અને ધિરાણ બાકી (શેષ) માં ઓછો ઘટાડો દર્શાવ્યો: મેટ્રો પ્રદેશોમાં લોકડાઉન દરમિયાન એમએસએમઈ ધિરાણમાં તીવ્ર ઘટાડો હતો અને ઈસીએલજીએસ પછી પુનઃસંચાર નો દર પ્રમાણમાં ઓછો હતો. જ્યારે જૂન-૨૦ માટે શહેરી, અર્ધ-શહેરી અને ગ્રામીણ પ્રદેશોમાં વિતરણ કરવામાં આવેલી એમએસએમઈ લોનની સંખ્યા ફેબ્રુઆરી -૨૦ ની તુલનાએ ૩ ગણી છે, મેટ્રો પ્રદેશો માટે તે ૧.૮૬ ગણી છે.

આવું જ વલણ રાજ્યના સ્તરે જોવા મળે છે- એટલે કે બિહાર, ઝારખંડ, પંજાબ અને કેરળના રાજ્યો માટે જૂન -૨૦ માં ફાળવેલ એમએસએમઈ લોન ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની તુલનામાં ૪ ગણાથી વધુ છે; જ્યારે તે જ સમયગાળા માં મહારાષ્ટ્ર અને દિલ્હી માટે તે અનુક્રમે ૧.૮૬ અને ૧.૦૬ ગણી છે.

સૂક્ષ્મ લોન વિભાગ (માઈક્રો લોન સેગમેન્ટ) માં બાકી ધિરાણમાં સૌથી ઓછો ઘટાડો થયો: જૂન-૨૦ ના રોજ કુલ એમએસએમઈ ધિરાણ બાકી રકમ ₹ ૧૬.૯૪ લાખ કરોડ હતી એટલે કે એમાં Y-O-Y ૫.૭ % નો ઘટાડો થયો. જો કે, જૂન-૨૦ ના ₹ ૪.૫ લાખ કરોડના બાકી ધિરાણ સાથે સૂક્ષ્મ લોન વિભાગ (માઈક્રો લોન સેગમેન્ટ) માં Y-O-Y ૧% નો વધારો થયો છે. જ્યારે ઈસીએલજીએસમાંથી એમએસએમઈ ના બધા પેટા વિભાગોને ફાયદો થયો, સૂક્ષ્મ ધિરાણ (માઈક્રો લોન) માં ફાળવવામાં આવેલી લોન ની સંખ્યા માં સૌથી વધુ વધારો થયો હતો, જે ફેબ્રુઆરી -૨૦ કરતાં જૂન -૨૦ માં ૩ ગણી વધારે છે.

વિતરણ કરવામાં આવેલી નવી એમએસએમઈ લોનમાં એનબીએફસી પાછળ છે અને માર્કેટ હિસ્સામાં ઘટાડો અનુભવ્યો છે.: જ્યારે પીએસબી અને ખાનગી બેંકો દ્વારા થયેલ વિતરણ પૂર્વ-કોવિડ સ્તર પર આવી ગયું છે, એનબીએફસી એ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના વિતરણના માત્ર ૨૦% જ જૂન-૨૦ માં કર્યાં છે. પરિણામે, એનબીએફસીએ તેમનો ધિરાણનો બજાર હિસ્સો પીએસબી અને ખાનગી બેંકો તરફ ગુમાવ્યો. આપણે અપેક્ષા રાખીએ કે એનબીએફસી તેમની જૂન-૨૦ની પૂછપરછ કે જે ફેબ્રુઆરી-૨૦ના સ્તરના ૪૦% પર હતી અને સુધરીને જુલાઈ-૨૦ તથા ઓગસ્ટ-૨૦ માં ૬૦% થઈ ગઈ છે તેની વિતરણ રકમમાં સુધારો થાય.

માળખાગત રીતે મજબૂત એમએસએમઈ કોવિડ-૧૯ રોગચાળા દરમિયાન સ્થિતિસ્થાપક બનવાનું ચાલુ રાખે છે: રોગચાળા પછી માર્ચ-૨૦ થી જૂન-૨૦ ના ૪ મહિના ના ગાળામાં, સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩ ના સુપર-પ્રાઈમ સેગમેન્ટમાં ટર્મ લોન્સ પર નહિ કરાયેલ ચૂકવણીના સૌથી ઓછા દાખલાઓ એટલે કે ૨૫% અને સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર -૧૦ ના સબ-પ્રાઈમ સેગમેન્ટમાં ૩૬% બતાવે છે. કેશ ક્રેડિટ / ઓવર ડ્રાફ્ટ સુવિધાઓ પર, સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩ ના સુપર-પ્રાઈમ સેગમેન્ટની સરખામણીએ સીએમઆર-૪ થી સીએમઆર-૬ ના પ્રાઈમ સેગમેન્ટમાં ઊંચા ઉપયોગિતા દર બકેટમાં પ્રમાણમાં વધારે સંક્રમણ છે. તેથી, જો નહિ કરાયેલ ચૂકવણીના

અને વપરાશના વધતા દરને તણાવ વધવાની શરૂઆતના સંકેતો માનવામાં આવે તો પછી માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ રોગચાળા દ્વારા ઉભા થયેલ આર્થિક વિક્ષેપોમાં પણ પ્રમાણમાં વધુ સ્થિતિસ્થાપક બનવાનું ચાલુ રાખે છે.

બધા ક્ષેત્રોમાં માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ વિદ્યમાન છે: ૦૭ સપ્ટે ૨૦૨૦ ના રોજના કોવિડ-૧૯ સંબંધિત તાણ માટેના આરબીઆઈના “એક્ષપર્ટ કમિટી ઓન રિઝોલ્યુશન ફ્રેમવર્ક રિપોર્ટ” માં ઉલ્લેખિત એમએસએમઈના સીએમઆર વિતરણનું અમે વિશ્લેષણ કર્યું છે. વિશ્લેષણ સૂચવે છે કે લોજિસ્ટિક્સ, હોટેલ-રેસ્ટોરન્ટ-ટૂરિઝમ અને માર્શનિંગ જેવા ક્ષેત્રોમાં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈ પ્રમાણમાં ઓછું છે. જ્યારે કેમિકલ અને ફાર્માસ્યુટિકલ્સ, મેન્યુફેક્ચરિંગ અને ઓટો કમ્પોનન્ટ્સ, મેન્યુફેક્ચરિંગ અને ડીલરશીપ જેવા ક્ષેત્રોમાં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈનો પ્રમાણમાં ખૂબ મોટો હિસ્સો છે. પરંતુ, ક્ષેત્રોમાં મોટાભાગના એમએસએમઈ માળખાકીય રીતે મજબૂત છે અને વર્તમાન આર્થિક પડકારોમાં વધુ સારી રીતે મુકાયેલ છે.

ઓગસ્ટ-૨૦ માં ધિરાણ પૂછપરછનું સીએમઆર વિતરણ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના સ્તરથી વધુ જોખમ તરફ આગળ વધ્યું છે: ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની તુલનામાં ઓગસ્ટ-૨૦ માં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈ માટે સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩ ના બ્રેકેટમાં પીએસબી, ખાનગી બેંકો અને એનબીએફસી માટેનું સીએમઆર વિતરણ ઘટ્યું છે અને સબ-પ્રાઈમ એમએસએમઈ માટે સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦ ના બ્રેકેટ માં વધ્યું છે. એનબીએફસી તરફથી સબ-પ્રાઈમ પૂછપરછમાં ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં ૧૫% થી ઓગસ્ટ-૨૦ માં ૨૪%, સૌથી વધુ વધારો જોવાયો. પીએસબીએ સુપર-પ્રાઈમ પૂછપરછમાં સૌથી વધુ ઘટાડો બતાવ્યો; ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં ૩૮% થી ઓગસ્ટ-૨૦ માં ૩૨%. જોકે, બધા પ્રકારના ઋણદાતામાં મહિના-દર-મહિનાની સીએમઆર વિતરણની બોલી ફેબ્રુઆરી -૨૦ ના સ્તરે ફરી શરૂ થઈ છે.

જૂન-૨૦ ના એમએસએમઈ સેગમેન્ટના એનપીએ દર માર્ચ- ૨૦ કરતા સહેજ વધારે છે: મોટા ભાગના એમએસએમઈ સેગમેન્ટ્સ માટે જૂન-૨૦ માં એનપીએ દર માર્ચ-૨૦ સ્તર કરતા નજીવા વધારે છે, પરંતુ આ વલણ પાછલા વર્ષ દરમિયાન જોવા મળેલા માર્ચ-૧૯ કરતાં જૂન-૧૯ ના વધારાની લાઈનમાં છે. એનબીએફસીએ તેમના જૂન-૧૯ ના ૫.૮% ના સ્તરની તુલનામાં જૂન-૨૦ ના એમએસએમઈ એનપીએ દરમાં ૮.૭% ની તીવ્ર વૃદ્ધિ નોંધાવી છે. જૂન-૧૯ ના ૪.૬% સામે ખાનગી બેંકોના એનપીએ દર પણ જૂન-૨૦ માં વધીને ૫.૮% થઈ ગયા છે,

એમએસએમઈ ધિરાણ પોર્ટફોલિયો વલણો

જૂન-૨૦ માં ભારતમાં કુલ બેલેન્સ શીટ વ્યાપારી ધિરાણનું કુલ વિસ્તૃત (exposure) ₹૬૭.૦૩ લાખ કરોડ હતું, જે જૂન-૧૯ ના ₹૬૯.૭૭ લાખ કરોડથી સહેજ ઓછું હતું. જૂન-૨૦ ના રોજ એમએસએમઈ સેગમેન્ટ ધિરાણ વિસ્તૃત ₹૧૬.૯૪ લાખ કરોડ પર છે અને ખૂબ નાના અને માર્કેટ-૧ સબ-સેગમેન્ટ સિવાય ના એમએસએમઈ ધિરાણના મોટા ભાગના સબ-સેગમેન્ટ્સ માં ધિરાણ એક્ષ્પોઝર માં ઘટાડો નોંધાયો છે. જૂન-૨૦ ના રોજ મોટા કોર્પોરેટ્સ સેગમેન્ટમાં ₹૫૦.૦૯ લાખ કરોડનું ક્રેડિટ એક્સપોઝર છે અને જૂન-૧૯ થી જૂન-૨૦૨૦* ના સમયગાળા દરમિયાન Y-O-Y ૩.૩% સંકોચન અવલોકન કર્યું છે.

ચિત્ર-૧: બેલેન્સ શીટ પર વ્યાપારી ધિરાણ એક્ષ્પોઝર (₹ લાખ કરોડ માં)

	Very Small <₹10 Lakhs	Micro 1 ₹10-50 Lakhs	Micro 2 ₹50 Lakhs- 1 Crores	Small ₹1-10 Crores	Medium1 ₹10-25 Crores	Medium2 ₹25-50 Crores	Large >₹50 Crores	Overall
Jun'18	0.78	1.91	1.30	6.51	3.27	2.67	44.90	61.33
Sep'18	0.82	2.02	1.37	6.84	3.38	2.75	48.93	66.11
Dec'18	0.85	2.10	1.42	7.04	3.45	2.78	49.99	67.63
Mar'19	0.88	2.18	1.48	7.29	3.55	2.87	52.33	70.59
Jun'19	0.88	2.14	1.45	7.23	3.48	2.79	51.79	69.77
Sep'19	0.89	2.20	1.47	7.25	3.47	2.78	51.50	69.57
Dec'19	0.92	2.23	1.50	7.33	3.48	2.77	51.49	69.73
Mar'20	0.93	2.19	1.45	7.02	3.33	2.62	52.03	69.58
Jun'20	0.91	2.17	1.42	6.81	3.18	2.46	50.09	67.03
Y-o-Y growth	3.2%	1.0%	-1.9%	-5.8%	-8.7%	-11.8%	-3.3%	-3.9%

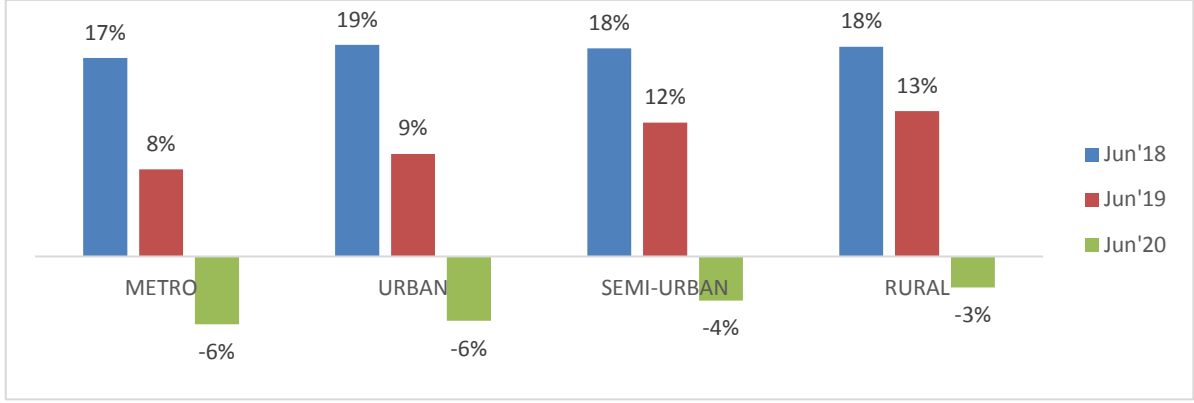
*એન્ટિટી લેવલ પર એકત્રિત ક્રેડિટ એક્સપોઝરના આધારે વેપારી લોન્સ નું વર્ગીકરણ કર્યું છે, Micro (ખૂબ નાનું): <10L; માર્કેટ1:10L-50L; માર્કેટ2: 50L-1Cr; નાનું (small): ≥1Cr <10Cr; મધ્યમ(Medium)1: ≥ 10 Cr <25 Cr; મધ્યમ(Medium)2: ≥ 25 Cr <50 Cr; મોટું(Large) ≥ 50Cr. માર્કેટ સેગમેન્ટમાં ખૂબ નાના, માર્કેટ1 અને માર્કેટ2 સેગમેન્ટ્સ શામેલ છે અને મધ્યમ સેગમેન્ટમાં મધ્યમ1 અને મધ્યમ2 શામેલ છે

વિસ્તાર(Geography): એમએસએમઈ ધિરાણ માં વૃદ્ધિ

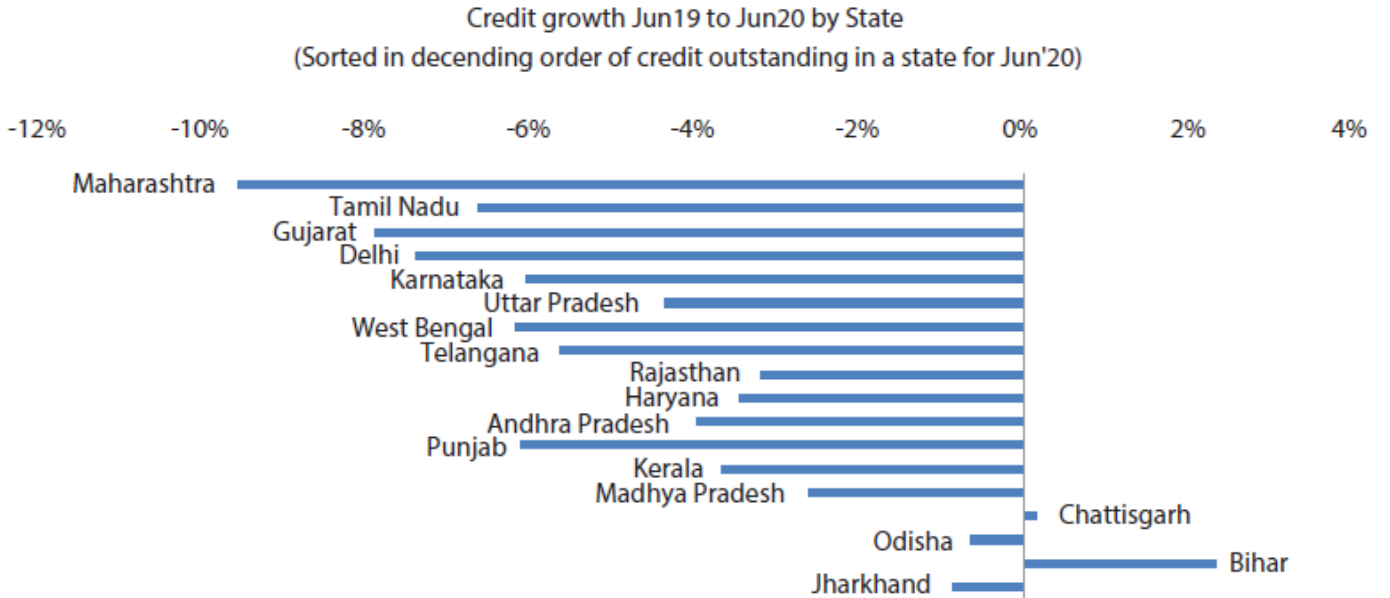
તમામ ક્ષેત્રોમાં એમએસએમઈ ધિરાણ બાકીના વૃદ્ધિ દરમાં સંકોચન થયું છે. મેટ્રો અને શહેરી વિસ્તારોમાં ધિરાણ માં તીવ્ર ઘટાડો ધ્યાનમાં આવ્યો છે. ગ્રામીણ અને અર્ધ-શહેરી વિસ્તારોમાં પણ વૃદ્ધિ ધીમી રહી છે, પરંતુ મેટ્રો અને શહેરી વિસ્તારોની તુલનામાં ઓછા દરે.

ચિત્ર ૨: ક્ષેત્રવાર એમએસએમઈ YoY ધિરાણ વૃદ્ધિ

રાજ્યવાર એમએસએમઈ પોર્ટફોલિયો વૃદ્ધિ સૂચવે છે કે મોટાભાગના રાજ્યોમાં ધિરાણ બાકીમાં સંકોચન થયું છે. ટોચના ૧૮ રાજ્યો ને એમએસએમઈ ધિરાણ બાકીના ક્રમમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. વિકાસમાં સૌથી વધુ મંદી મહારાષ્ટ્રમાં અનુભવાયી, ત્યારબાદ ગુજરાત. જ્યારે છત્તીસગઢ અને બિહારમાં એમએસએમઈ પોર્ટફોલિયોમાં થોડી વૃદ્ધિ જોવા મળી હતી.

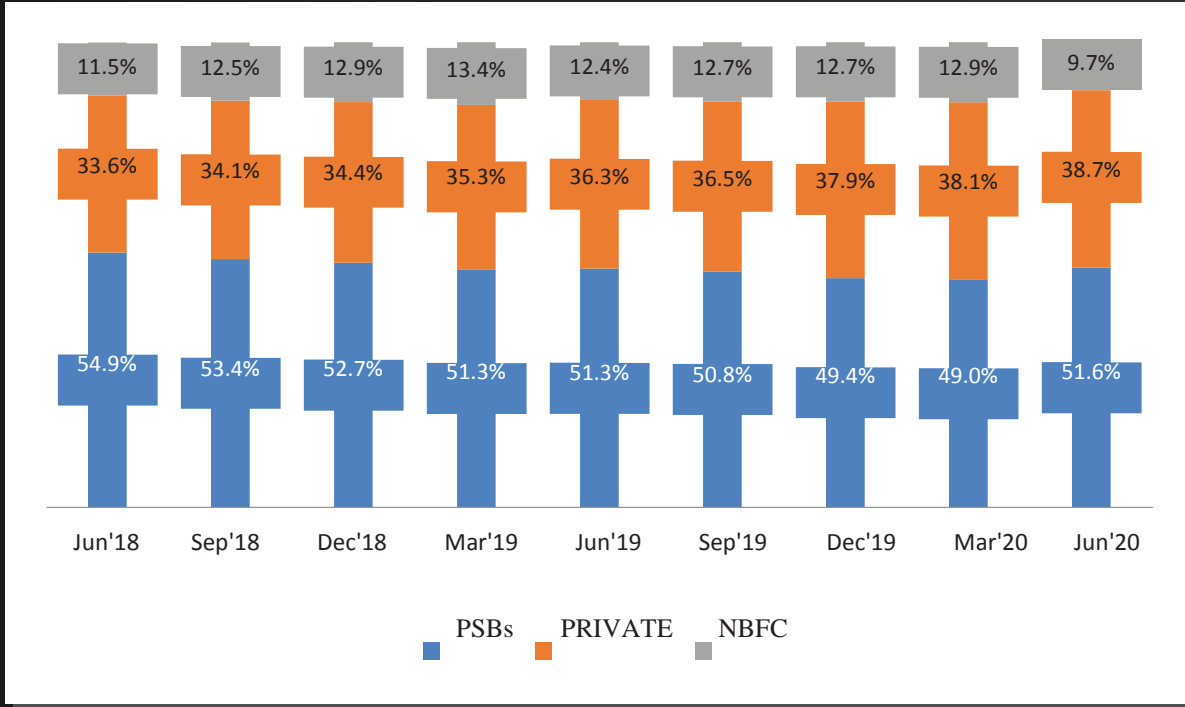
ચિત્ર ૩: રાજ્ય વાર એમએસએમઈ YoY ધિરાણ વૃદ્ધિ

એમએસએમઈ ધિરાણ-બજાર હિસ્સો: એનબીએફસી બજાર હિસ્સો ગુમાવી રહી છે

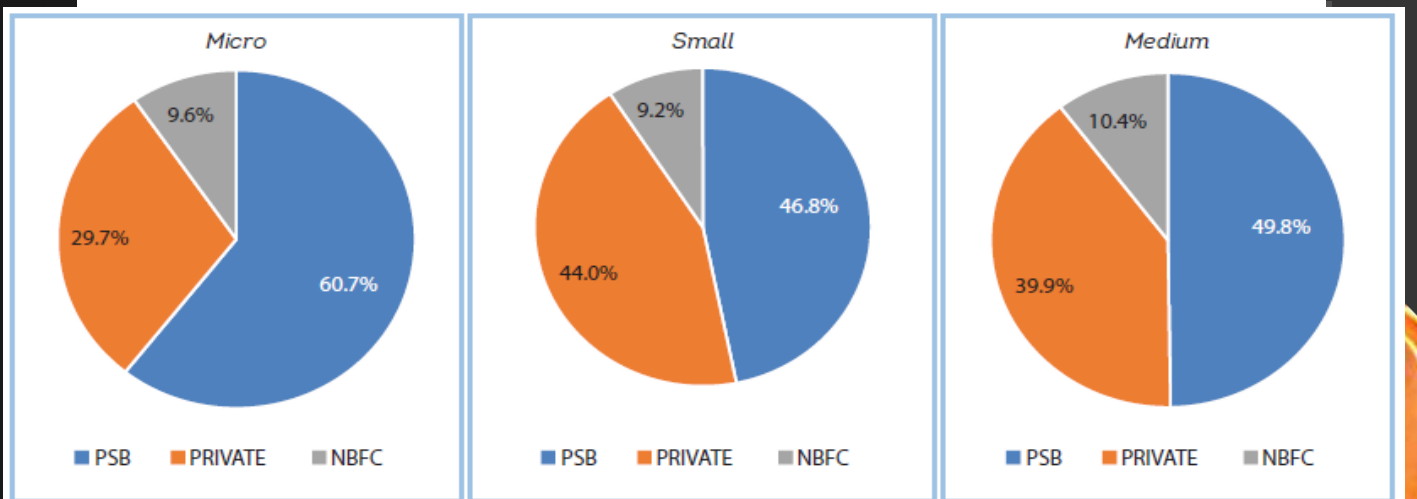
પરંપરાગત રીતે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો (પીએસબી) એમએસએમઈ ક્ષેત્રના મુખ્ય ધીરનાર(lender) છે. પરંતુ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી લાક્ષણિક વલણ એ છે કે એમએસએમઈ ક્ષેત્રનો મોટો હિસ્સો મેળવવામાં ખાનગી બેંકો અને એનબીએફસીએ પીએસબી સાથે જોરદાર સ્પર્ધા કરી છે. જોકે, કોવિડ-૧૯ રોગચાળા ને લીધે દેશવ્યાપી લોકડાઉન પછી અને સરકારે જાહેર કરેલા પ્રોત્સાહન પેકેજો ને કારણે તે વલણ બદલાઈ ગયું છે. પીએસબીએ માર્ચ-૨૦ ના ૪૯.૦ % થી જૂન-૨૦ માં ૫૧.૬ % સુધીનો તેનો બજાર હિસ્સો પાછો મેળવ્યો છે. ખાનગી બેંકોએ પણ તેમનો બજાર હિસ્સો વધારવાનું ચાલુ રાખ્યું છે. જોકે, એનબીએફસીએ તેમના પોર્ટફોલિયોના ધિરાણ બાકીમાં પ્રમાણમાં તીવ્ર ઘટાડો જોયો છે, જે તેમને એમએસએમઈ ધિરાણ ઉદ્યોગ માં બજારનો હિસ્સો ગુમાવતું બનાવે છે.

ચિત્ર-૪: ૨ વર્ષમાં એમએસએમઈમાં ઋણદાતાઓનો પ્રમાણસર હિસ્સો

* અન્ય ઋણદાતાઓ કે જેઓને માર્કેટ હિસ્સા ના વિશ્લેષણમાં બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે એમએસએમઈ પેટા-સેગમેન્ટમાં ધીરનારનો હિસ્સો: માર્કેટ સેગમેન્ટના ઋણ લેનારાઓને ધિરાણ આપવામાં મુખ્ય ફાળો આપનાર તરીકે પીએસબી ચાલુ રહી છે, આ સેગમેન્ટમાં લગભગ ૬૦% હિસ્સો ધરાવે છે. માર્કેટ એન્ટરપ્રાઇઝના નાણાકીય સમાવેશને સક્ષમ કરવામાં પીએસબી મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી રહી છે. નાના ઋણ લેનારાઓના સેગમેન્ટમાં પીએસબી અને ખાનગી બેંકોનો હિસ્સો અનુક્રમે ૪૭% અને ૪૪% છે. મધ્યમ સેગમેન્ટ, જેમાં મોટી ટિકિટ સાર્થક ની એમએસએમઈ લોન છે, ફરીથી તેમાં પીએસબી મોટા પ્રમાણમાં પ્રભુત્વ ધરાવે છે.

ચિત્ર-૫: જૂન-૨૦ ના રોજ એમએસએમઈ સેગમેન્ટમાં ધીરનારનો હિસ્સો

ઈમર્જન્સી ક્રેડિટ લાઈન ગેરંટી યોજના (ઈસીએલજીએસ) ની એમએસએમઈ ધિરાણ પર અસર

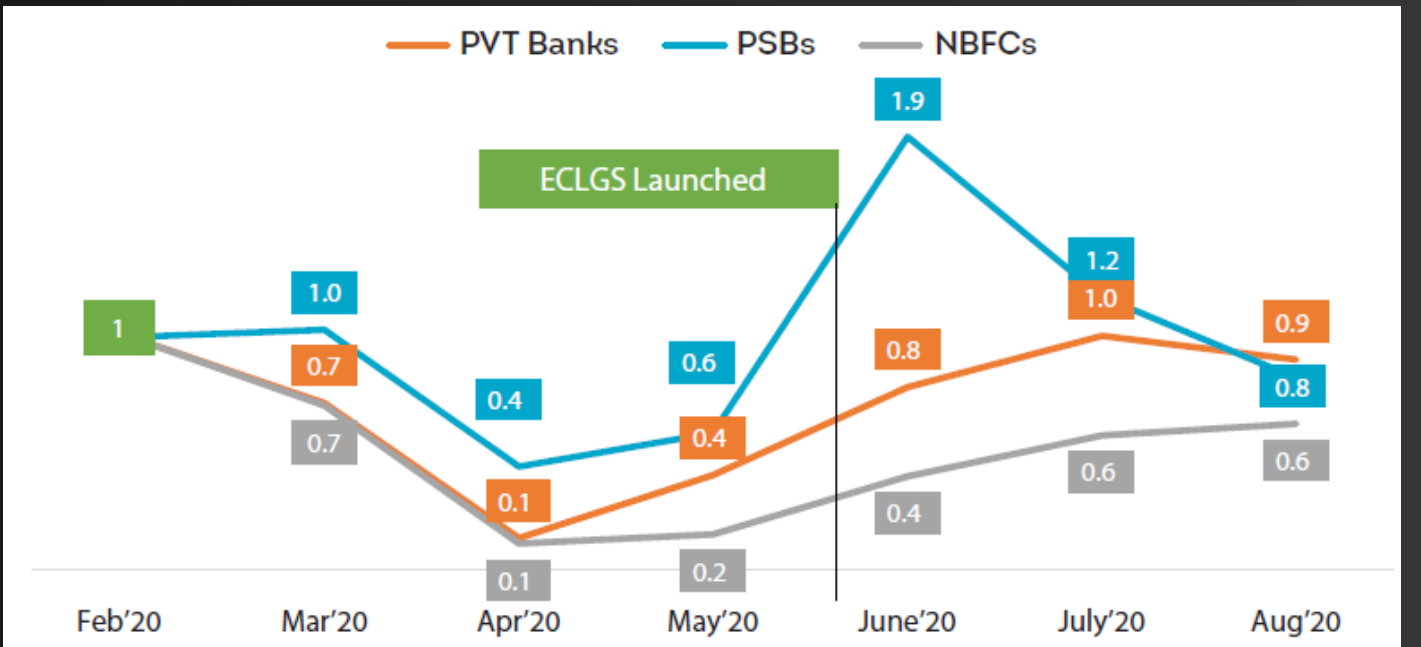
એમએસએમઈ ક્ષેત્રમાં પુનરુત્થાનને વધારવા માટે ભારત સરકારે શરૂ કરેલી આત્મનિર્ભર ભારત પહેલમાં શ્રેણીબદ્ધ દરમિયાનગીરીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ દરમિયાનગીરીઓમાં એમએસએમઈને ભંડોળના ભંડોળ દ્વારા ઈકિવટી પ્રોન્સાલન, તાણવાળાં એમએસએમઈ માટે ગોણું દેવું, ટર્નઓવર અને રોકાણના આધારે એમએસએમઈ વ્યાખ્યા, સરકાર અને પીએસયુ દ્વારા ૪૫ દિવસમાં એમએસએમઈ લેણાં ચૂકતે કરવાની જોગવાઈ અને એમએસએમઈઓને ગેરંટેડ ઈમર્જન્સી ક્રેડિટ લાઈન પ્રદાન કરવી શામેલ છે. તમામ દરમિયાનગીરીઓમાં, એમએસએમઈ ધિરાણ ઈકોસિસ્ટમ દ્વારા ઈમર્જન્સી ક્રેડિટ લાઈન ગેરંટી સ્કીમ (ઈસીએલજીએસ) નો વ્યાપક ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો.

ઈસીએલજીએસ વિશે નવીનતમ માહિતી અને સંચાલન માર્ગદર્શિકાઓ તેની વેબસાઈટ eclgs.com પર મળી શકે છે. ઈસીએલજીએસની મુખ્ય વિશેષતાઓ આ મુજબ છે:

1. તે ૩ લાખ કરોડ / ૩૧ ઓક્ટોબર સુધીની ક્રેડિટ ગેરંટી પ્રદાન કરે છે, જે પણ એમએસએમઈ ધિરાણ પર સૌથી પહેલાં પહોંચે છે
2. ૨૯ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૦ ના રોજ બધા ધીરનારાઓમાં ૫૦ કરોડ સુધીની સંયુક્ત બાકી લોન વાળા અને નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ માટે વાર્ષિક ૨૫૦ કરોડ સુધીના ટર્નઓવર ધરાવતા એમએસએમઈ પાત્ર છે.
3. યોજના હેઠળ પાત્ર થવા માટે ઋણ લેનારા એકાઉન્ટ્સ ૨૯ મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૦ ના રોજ ૬૦ દિવસ અથવા તેથી ઓછા પાસ્ટ ડ્યુ (જુના બાકી) હોવા જોઈએ, એટલે કે, બધા ઋણ લેનારાઓ કે જેઓને ૨૯ ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦ સુધીમાં કોઈપણ ધીરનાર દ્વારા એસએમએ અથવા એનપીએ તરીકે વર્ગીકૃત કરાયા નથી, આ યોજના માટે પાત્ર છે.
4. એમએસએમઈ ૨૯ મી ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦ ના રોજ ૫૦ કરોડ સુધીની કુલ બાકી લોન ના ૨૦% સુધી પાત્ર છે, ઋણ લેનાર પાત્રતાના તમામ માપદંડોને પૂર્ણ કરે તેને આધિન.

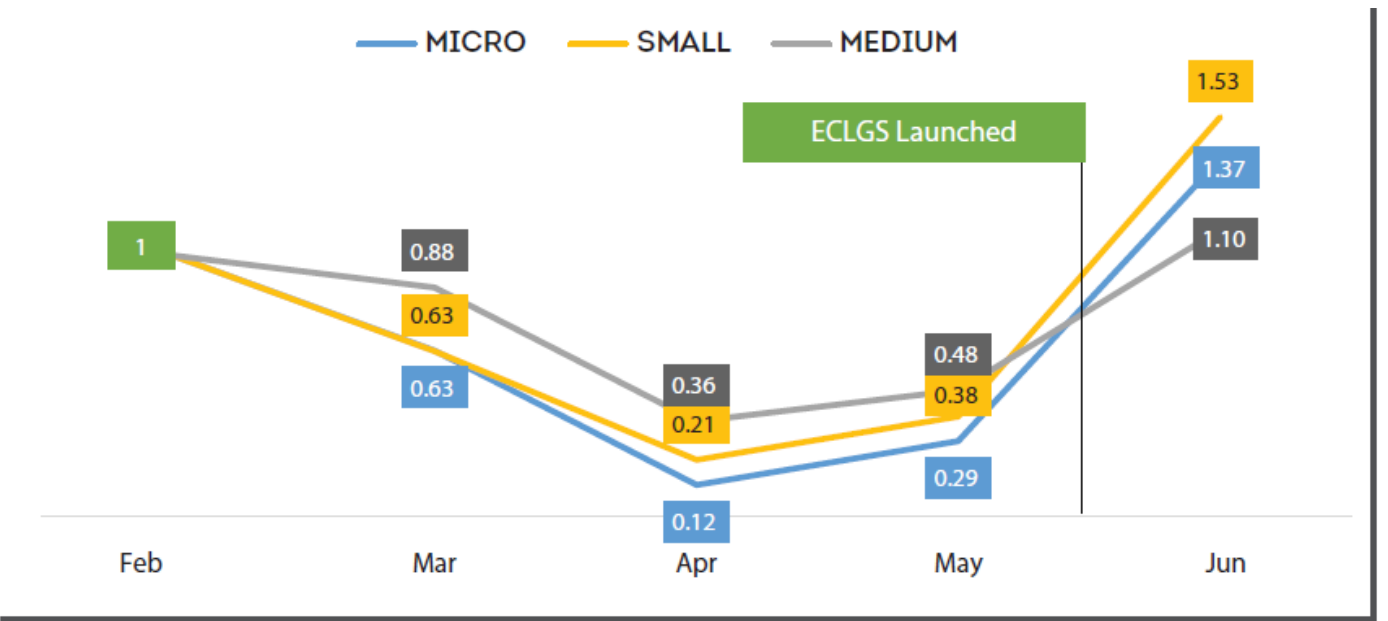
મે-૨૦૨૦ ના મહિનામાં આત્મનિર્ભર ભારત પહેલની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી અને ઈસીએલજીએસ સંચાલન (ઓપરેટિંગ) માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરવામાં આવી હતી. જૂન-૨૦ થી ઈસીએલજીએસ ની એમએસએમઈ ધિરાણ પર અસર સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. ધીરનાર દ્વારા ક્રેડિટ પૂછપરછની સંખ્યા ત્વરિત ઝડપથી વધી ગઈ અને લોકડાઉન દરમિયાન નીચા બિંદુની તુલનામાં ઉચ્ચ સ્તરે ટકાવી રાખી છે

ચિત્ર-૬: ફેબ્રુઆરી-૨૦ ને સૂચક કરાયેલ ધીરનાર જૂથ દ્વારા વ્યાપારી ધિરાણ પૂછપરછની સંખ્યામાં મહિને મહિને ફેરફાર

ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની પૂછપરછ ને ૧ પર સુચિત કરાયેલ છે. લોકડાઉન તબક્કામાં, બધા ધીરનાર જૂથોમાં પૂછપરછ પર અસર થઈ. જો કે, પીએસબી પર લોકડાઉન તબક્કા દરમિયાન પ્રમાણમાં ઓછામાં ઓછી અસર થઈ હતી. ઈસીએલજીએસ શરૂ થયા પછી યોજના પર સૌથી પહેલા પ્રતિક્રિયા આપનારા પીએસબી હતા અને જૂન-૨૦ માં તેમની ધિરાણ પૂછપરછ ફેબ્રુઆરીના પરિમાણના ૧.૮ x સુધી પહોંચી ગઈ. જુલાઈ ૨૦૨૦ નું પૂછપરછ પરિમાણ ફેબ્રુઆરી પરિમાણના સમાન સ્તરે પાછા આવતા ખાનગી બેંકોમાં ક્રેડિટ પૂછપરછમાં ધીરે ધીરે વધારો થયો હતો. એનબીએફસીએ પણ ધીમે ધીમે ઈસીએલજીએસનો લાભ લીધો છે, પરંતુ તેઓને તેમના પૂર્વ-કોવિડ સ્તરને ફરીથી મેળવવાનું બાકી છે. એમએસએમઈ ને વિતરિત લોનમાં પણ પૂછપરછનું વલણ જોવા મળે છે. વિતરિત લોન (વોલ્યુમ) ની સંખ્યાના સંદર્ભમાં નાના અને મધ્યમ સેગમેન્ટની તુલનામાં માર્કેટ સેગમેન્ટમાં સૌથી વધુ લોન વિતરણ જોવા મળ્યું છે. જો કે, વિતરિત (પરિમાણ) લોનની રકમ મુજબ જૂન-૨૦ માં નાના સેગમેન્ટ માટે સૌથી વધુ વિતરણ છે.

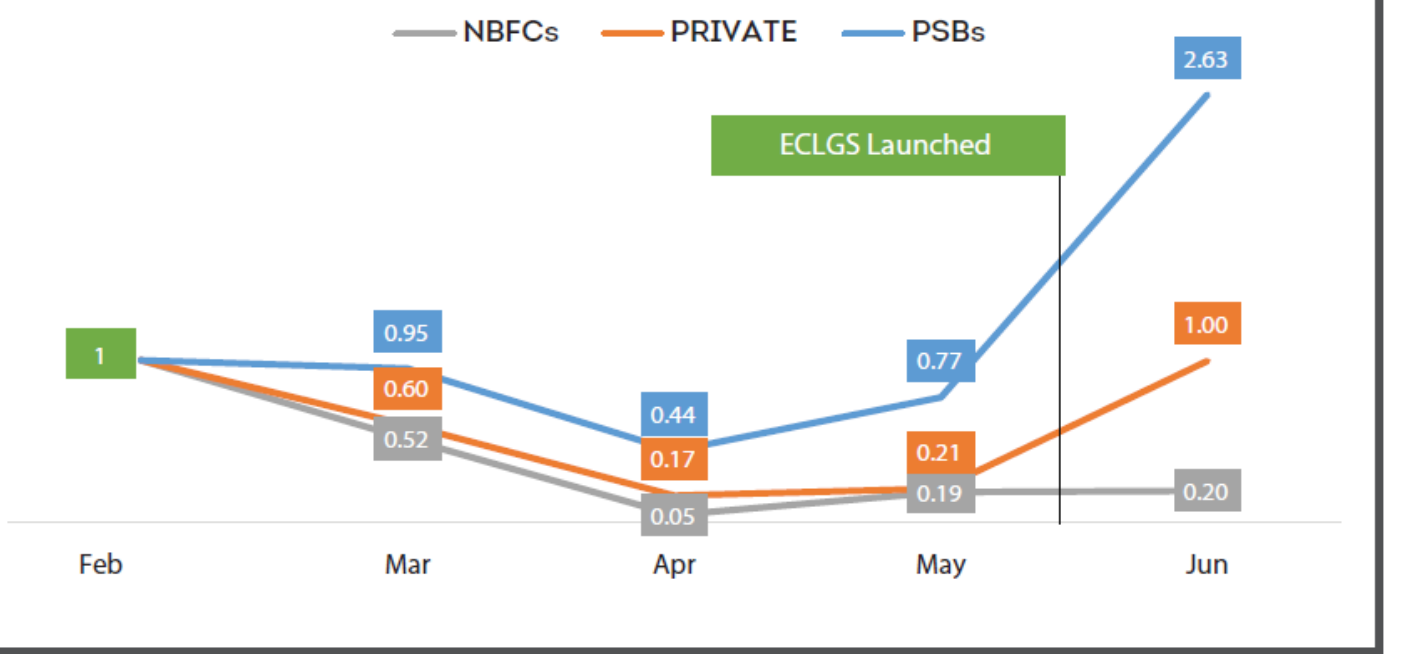
ચિત્ર-૭: ફેબ્રુઆરી-૨૦ ને અનુક્રમિત એમએસએમઈ પેટા-સેગમેન્ટમાં મહિને મહિને વિતરિત (મૂલ્ય દ્વારા) લોન

ઈએલજીસીએસ ની ૨૦% મહત્તમ મર્યાદા ને કારણે જૂન-૨૦ માં વિતરણ કરાયેલ સરેરાશ લોનની રકમ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની સરેરાશ લોનની રકમ કરતા ઘણી ઓછી છે. પરંતુ, તે મહત્તમ મર્યાદા હોવા છતાં પણ જૂન-૨૦ માટે એમએસએમઈ ધિરાણના તમામ પેટા-સેગમેન્ટ્સ માટે ફાળવવામાં આવેલી કુલ લોનની રકમ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની તુલનામાં વધારે છે.

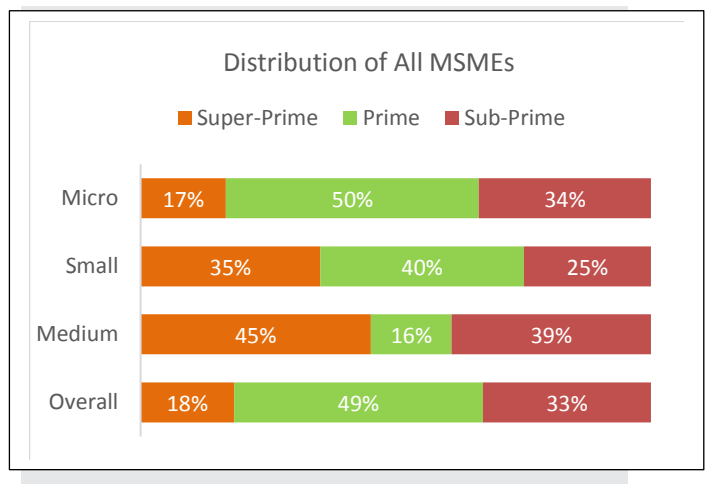
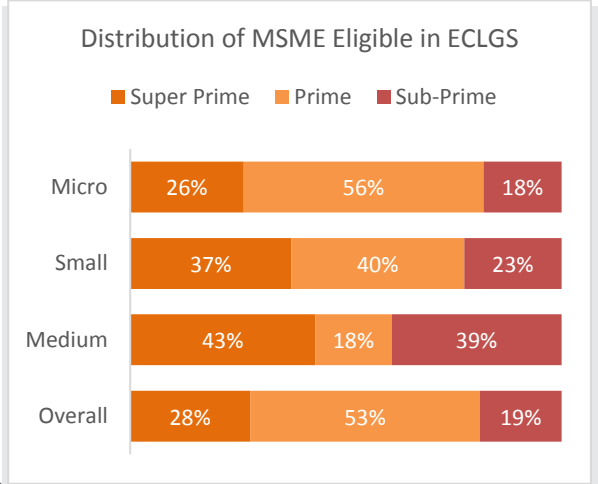
જો કે, ધીરનાર જૂથોમાં વિતરણ કરાયેલ લોન રકમ પરના વલણો સમાન નથી. ક્રેડિટ પૂછપરછોની સંખ્યાની જેમ, પીએસબી એ જૂન-૨૦ માં નોંધપાત્ર રીતે વધારે લોનની રકમનું વિતરણ કર્યું છે, ફેબ્રુઆરી -૨૦ ના વિતરણના ૨.૬૩x જેટલું. ફેબ્રુઆરી-૨૦ થી ખાનગી બેંકો તેમના અગાઉના વિતરણની રકમના સ્તરે પાછી આવી છે. જૂન-૨૦ માં માત્ર એનબીએફસી ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના વિતરણની માત્રાના ૦.૨x પર પાછા ફરવામાં સક્ષમ છે. પરંતુ, આપણે જૂન-૨૦ માટે તેમની પૂછપરછ જે જુલાઈ-૨૦ અને ઓગસ્ટ-૨૦ ના ૦.૬x સામે ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના ૦.૪x પર હતી, એનબીએફસીની વિતરિત રકમ વધુ સ્તર પર સુધરશે એવી અપેક્ષા રાખી શકીએ છીએ.

ચિત્ર- 8: ફેબ્રુઆરી-૨૦ પર અનુક્રમિત ધીરનાર જૂથમાં મહિને મહિને વિતરિત થયેલ લોન (મૂલ્ય દ્વારા)

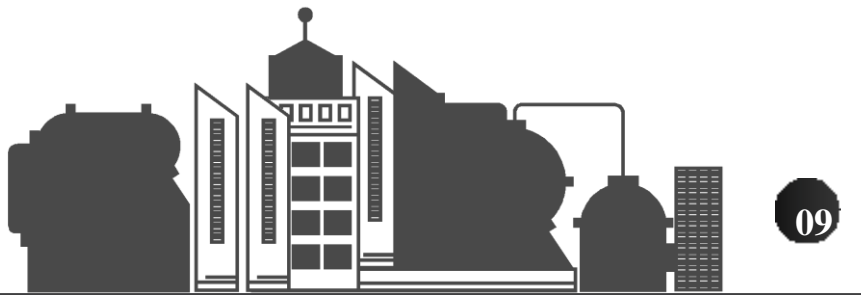
ધિરાણ જોખમના દ્રષ્ટિકોણથી, ઈસીએલજીએસ હેઠળ વહેંચાયેલ લોન્સમાં ૧૦૦% ધિરાણ ગેરેંટી હોય છે. પરંતુ, એ હકીકત કે ૮૧% પાત્ર એમએસએમઈ માળખાકીય રીતે મજબૂત સીએમઆર-૬ અથવા તેનાથી વધુ સારા સાથે સંબંધિત હોય છે, આ યોજનામાં વધુ વિશ્વાસ પ્રદાન કરે છે. પેટા સેગમેન્ટમાં, માઈક્રો સેગમેન્ટનો સીએમઆર-૬ અથવા વધુ સારી ૮૨% કંપનીઓનો મોટો હિસ્સો છે, જ્યારે મધ્યમ સેગમેન્ટમાં સીએમઆર-૬ અથવા વધુ સારી ૬૧% કંપનીઓનો પ્રમાણમાં ઓછો હિસ્સો છે. જ્યારે ઉદ્યોગ સ્તરના પોર્ટફોલિયો વિતરણ સાથે સરખામણી કરવામાં આવે, ત્યારે સુપર પ્રાઈમ, પ્રાઈમ અને સબ-પ્રાઈમમાં એમએસએમઈ અનુક્રમે ૧૮%, ૪૮% અને ૩૩% છે.

ચિત્ર-૯: ઉદ્યોગના તમામ એમએસએમઈ અને ઈસીએલજીએસ (૩)માટે પાત્ર લોકો માટે સીએમઆર(૨) મુજબ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના રોજ એમએસએમઈનું પોર્ટફોલિયો વિતરણ

(૨) સીએમઆર પર વર્ગીકૃત એમએસએમઈ: સુપર પ્રાઈમ સીએમઆર -૧ થી સીએમઆર -૩, પ્રાઈમ: સીએમઆર-૪ થી સીએમઆર-૬ અને સબ-પ્રાઈમ: સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦;

(૩) ૨૯ મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૦ ના રોજ ૬૦ દિવસ કે તેથી ઓછા ની પાસ્ટ ડ્યુ સાથે એકંદર ૫૦ કરોડ અથવા તેથી ઓછા ક્રેડિટ એક્સપોઝરવાળા એમએસએમઈ તરીકે વ્યાખ્યાયિત પાત્ર એમએસએમઈ;

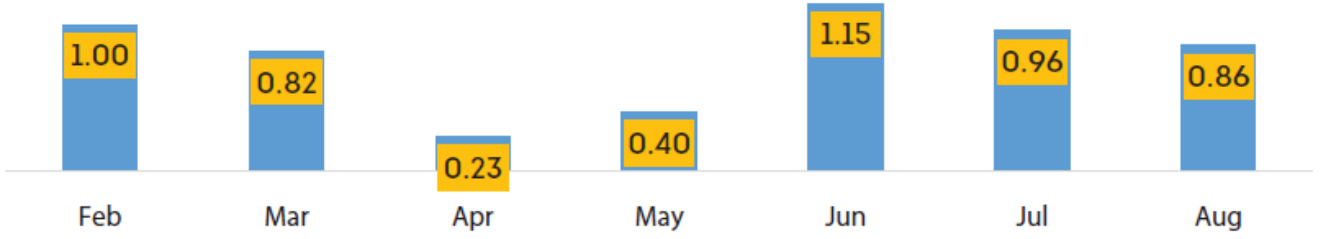

કોવિડ સમયમાં એમએસએમઈ ધિરાણ ઉદ્યોગમાં વર્તણૂકીય ફેરફારો

કોવિડ એમએસએમઈ ધિરાણ ઈકોસિસ્ટમમાં ઘણા વર્તણૂકીય ફેરફારો લાવ્યું છે. વિકસતી પરિસ્થિતિ માટે ગ્રાહક વર્તણૂક, ગ્રાહક પ્રોફાઇલ અને ધીરનારના પ્રતિભાવથી એમએસએમઈ ધિરાણની ગતિશીલતા બદલાઈ ગઈ છે

ધિરાણ પૂછપરછની રાષ્ટ્રવ્યાપી લોકડાઉન અસર એપ્રિલ-૨૦ અને મે-૨૦ માં દૃશ્યમાન છે. પરંતુ, ઈસીએલજીએસ યોજનાના પ્રોત્સાહન પેકેજથી પૂછપરછને પૂર્વ-કોવિડ સ્તર પર પાછા આવવામાં મદદ મળી છે. ઓગસ્ટ-૨૦ માં કરવામાં આવેલી પૂછપરછ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના ૦.૮૬x છે અને એમએસએમઈ પલ્સના ઈસીએલજીએસ વિભાગમાં ચર્ચા કર્યા મુજબ જૂન-૨૦ માં સર્વોચ્ચતા સાથે પીએસબી, જુલાઈ-૨૦ માં ખાનગી બેંકો અને ઓગસ્ટ-૨૦ માં એનબીએફસી પ્રથમ ચાલક (મૂવર્સ) રહી હતી.

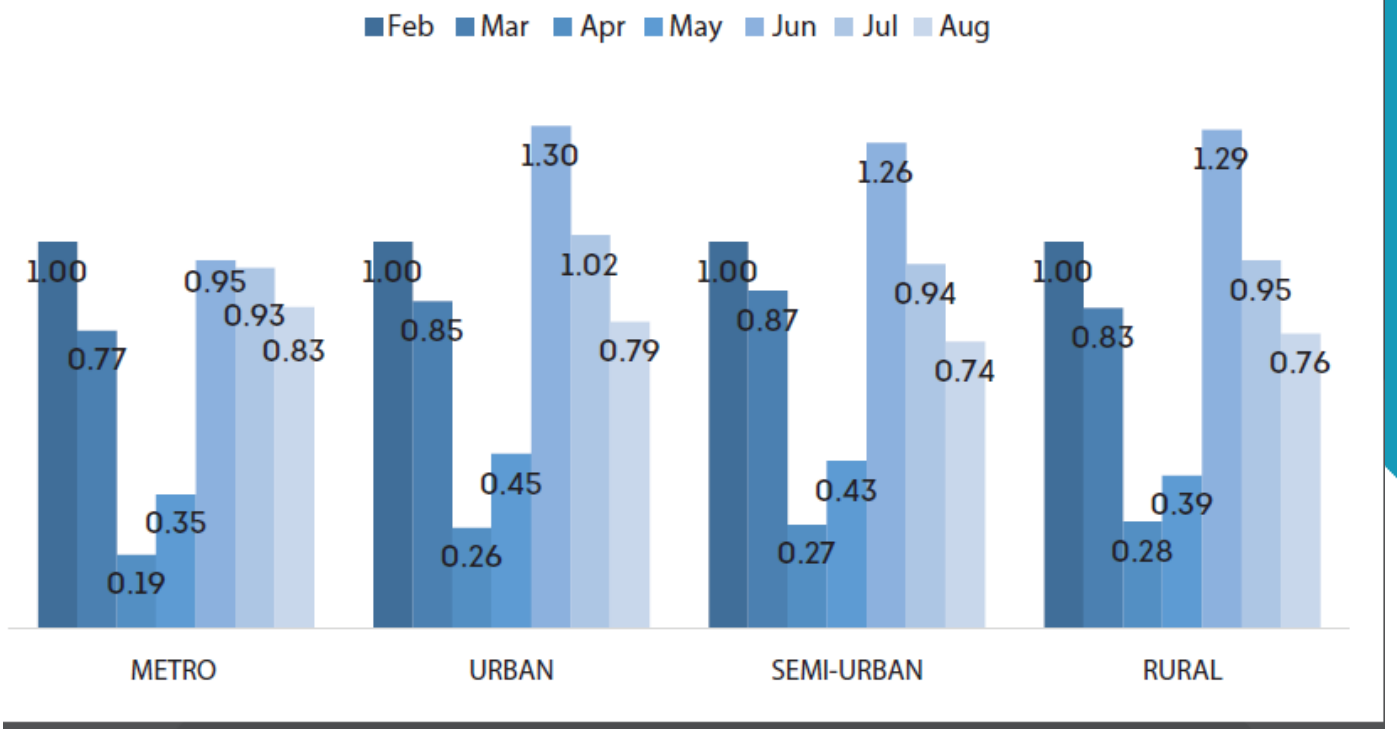
ચિત્ર-૧૦: વાણિજ્યિક ધિરાણ પૂછપરછમાં ફેબ્રુઆર-૨૦ ને અનુક્રમિત(indexed) મહિને-મહિને પરિવર્તન

સમગ્ર ક્ષેત્રમાં ધિરાણ પૂછપરછ

ભૂગોળમાં આગળ જતા એવું જોવા મળે છે કે મેટ્રો શહેરોમાં એપ્રિલ-૨૦ અને મે-૨૦ દરમિયાન ધિરાણ પૂછપરછમાં સૌથી વધુ અસર થઈ હતી, પરંતુ ઈસીએલજીએસ પછી તે પ્રમાણમાં સતત ધિરાણ પૂછપરછ સાથે પાછી ફરી છે. શહેરી, અર્ધ-શહેરી અને ગ્રામીણ પ્રદેશો પર એપ્રિલ અને મે-૨૦ મહિના દરમિયાન પ્રમાણમાં ઓછી અસર થઈ હતી પરંતુ તેમના પૂર્વ-કોવિડ સ્તરની તુલનામાં ખૂબ નોંધપાત્ર. ઈસીએલજીએસ પછી જૂન-૨૦ માં કદાચ તે પ્રદેશોમાં ઓછા ગંભીર લોકડાઉનને કારણે શહેરી, અર્ધ-શહેરી અને ગ્રામીણ પ્રદેશોમાં ક્રેડિટ પૂછપરછમાં ખૂબ જ તીવ્ર વધારો જોવા મળ્યો.

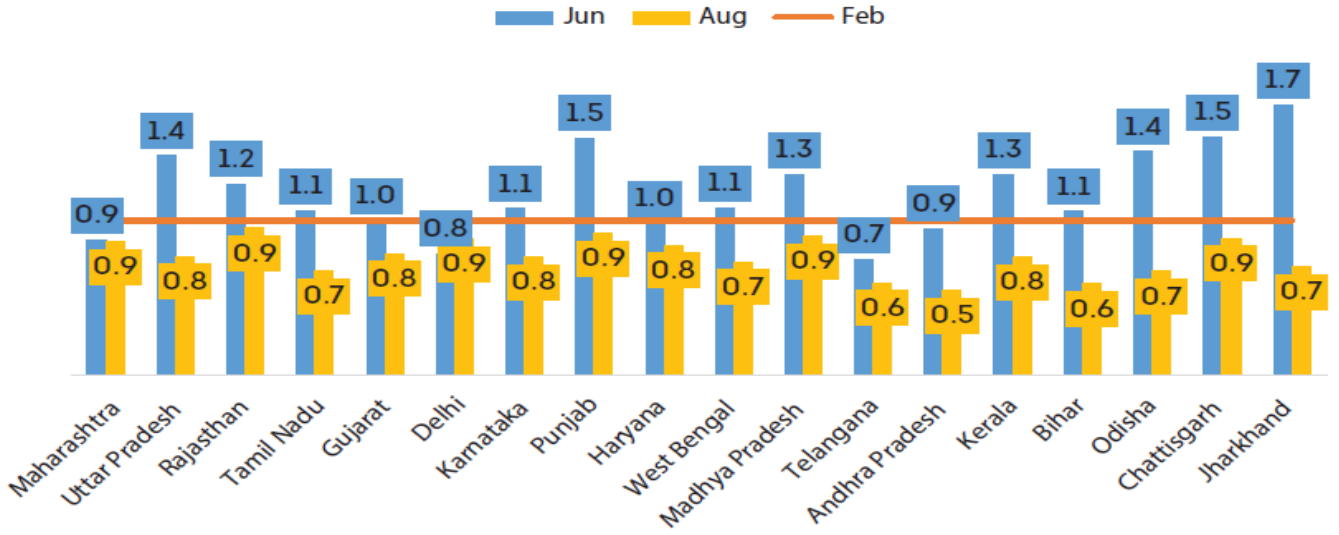
ચિત્ર-૧૧: પ્રદેશો દ્વારા કોવિડ પહેલા અને પછી ધિરાણ પૂછપરછ [ફેબ્રુઆરી-૨૦ પૂછપરછને ૧ પર અનુક્રમિત]

તમામ રાજ્યોમાં ધિરાણ પૂછપરછ

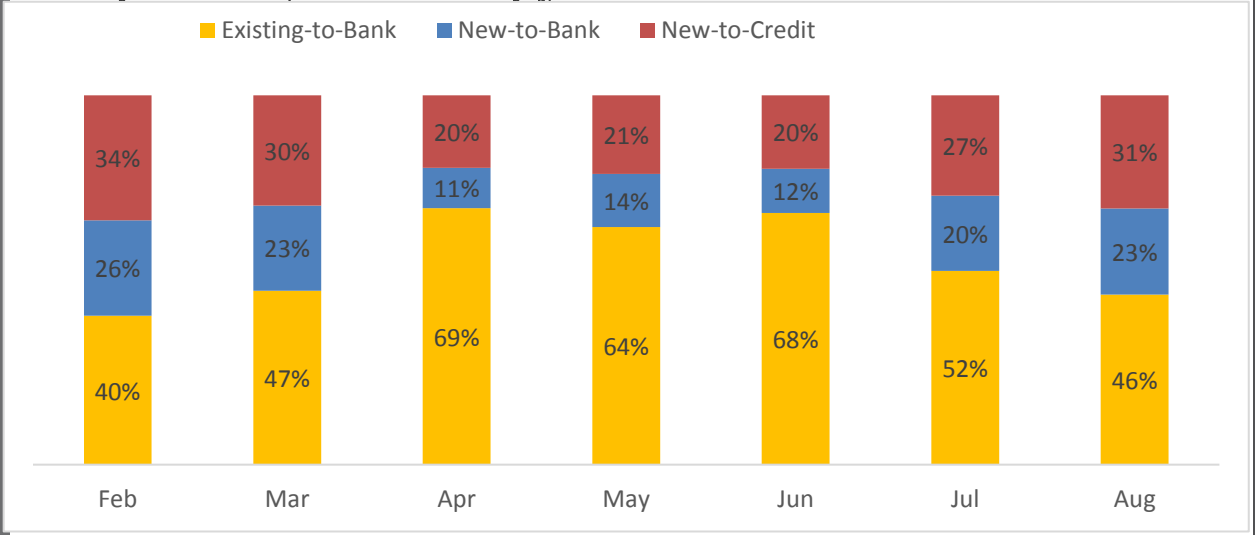
જૂન-૨૦ માં ઈસીએલજીએસ દ્વારા ધપાવેલી (driven) એકંદર ઉચ્ચ સ્તરની પૂછપરછ જોવા મળી હતી, પરંતુ મહારાષ્ટ્ર, દિલ્હી, તેલંગાણા અને આંધ્રપ્રદેશ જેવા મોટા રાજ્યો માટે જૂન-૨૦ માં પૂછપરછનું સ્તર ફેબ્રુઆરી-૨૦ ની પૂછપરછની તુલનામાં ઓછું હતું. ઉત્તર પ્રદેશ, રાજસ્થાન, પંજાબ, મધ્યપ્રદેશ, કેરળ, છત્તીસગઢ અને ઝારખંડ માં જૂન-૨૦ માં ધિરાણ પૂછપરછમાં ખૂબ જ તીવ્ર ઘટાડો થયો હતો.

ચિત્ર-૧૨: કોવિડ પછી ૨૦૨૦ ના મહિનાઓ માટે રાજ્ય દ્વારા ક્રેડિટ પૂછપરછ ફેબ્રુઆરી ૨૦ ની પૂછપરછ ૧ પર અનુક્રમિત]
ટોચના ૧૮ રાજ્યોને જૂન-૨૦ અને ઓગસ્ટ-૨૦ માં ક્રેડિટ પૂછપરછના ઉતરતા ક્રમમાં સોર્ટ કરવામાં આવ્યા છે.

કોવિડ પછી ધિરાણ માંગ માટે ધીરનારાઓ (lenders) એ જે રીતે પ્રતિક્રિયા આપી તે સમજવા માટે, ઋણ લેનારાઓને ધીરનારાઓ સાથેના તેમના હાલના જોડાણના આધારે વધુ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. જે ઋણ લેનારાઓને ધીરનારાઓ સાથે હાલના વ્યાપારી ધિરાણ સંબંધો હતા તેમને એકઝીસ્ટીંગ-ટુ-બેંક (ઈટીબી) તરીકે નિશાન (ટેગ) કર્યા હતાં, ધીરનારાઓ સાથે કોઈ વ્યવસાયિક ધિરાણ સંબંધ નહીં પરંતુ અન્ય ધીરનારાઓ સાથે કોઈ વ્યવસાયિક ધિરાણ સંબંધ હોય તેમને ન્યૂ-ટુ-બેંક (એનટીબી) તરીકે નિશાન (ટેગ) કર્યા હતાં અને કોઈપણ ધીરનારા સાથે વ્યવસાયિક ધિરાણ સંબંધ ના હોય તેમને ને ન્યુ-ટુ-ક્રેડિટ (એનટીસી) તરીકે નિશાન (ટેગ) કર્યા હતાં. એ જોવાયું છે કે એપ્રિલથી જૂન-૨૦ દરમિયાન એનટીસી ઋણ લેનારાઓની પૂછપરછનો હિસ્સો ઘટ્યો હતો અને ઈટીબી ઋણ લેનારાઓ માટે તે વધ્યો હતો. જોકે જુલાઈ-૨૦ અને ઓગસ્ટ-૨૦ માં એનટીસીની પૂછપરછનો હિસ્સો લગભગ પૂર્વ-કોવિડ સ્તર પર પાછો આવ્યો છે. ઈટીબી, એનટીબી અને એનટીસી પૂછપરછના આ વલણો પીએસબી, પીવીટી અને એનબીએફસીના બંધા ધીરનાર જૂથોમાં સુસંગત છે.

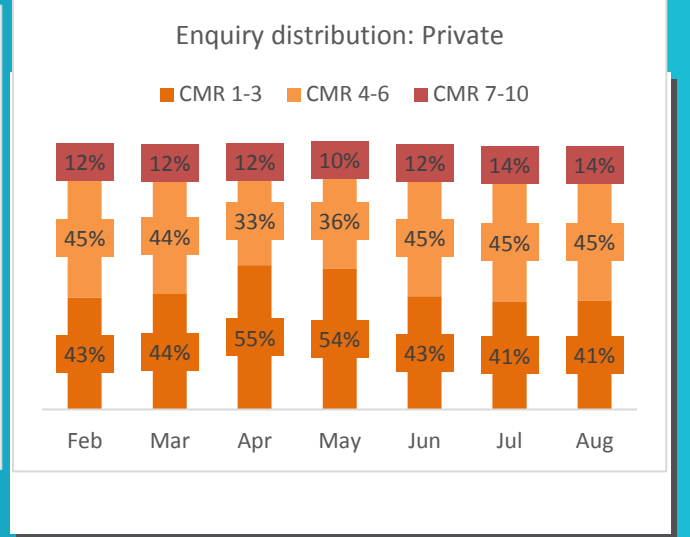
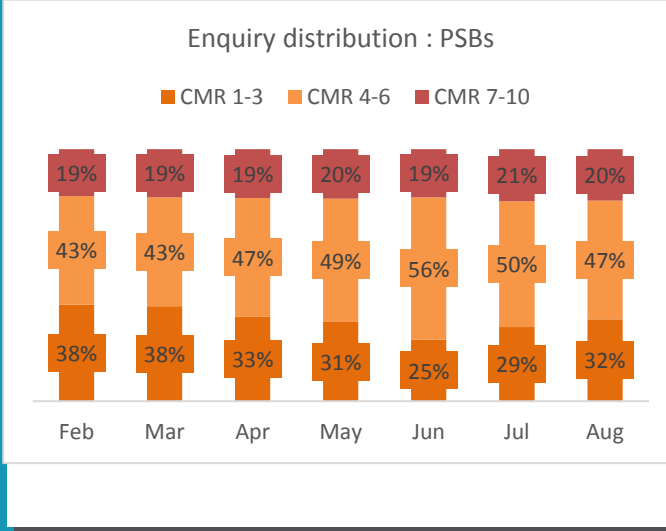
ચિત્ર-૧૩: ઋણ લેનારાના પ્રકાર દ્વારા મહિને મહિને ધિરાણ પૂછપરછ:

પૂછપરછ પર સીએમઆર વિતરણમાં ફેરફાર- પીએસબી / પીવીટી / એનબીએફસીનું ધીરનાર મુજબ રેન્ક વિતરણ

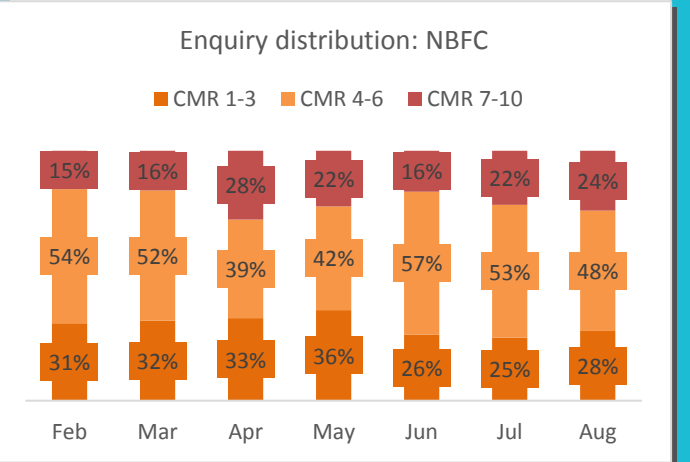
કોવિડ પછી પૂછપરછના સીએમઆર વિતરણ માં તીવ્ર હિલચાલ હતી, કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં આ વલણો પૂર્વ-કોવિડ સ્તર પર પાછા આવી ગયા છે પરંતુ અન્ય પરિસ્થિતિઓમાં તેઓ સતત બદલાતા રહે છે.

ચિત્ર-૧૪: ધીરનારાઓના વર્ગમાં સીએમઆર દ્વારા મહિને-મહિને ધિરાણ પૂછપરછ

પીએસબી દ્વારા કરવામાં આવેલી પોસ્ટ-કોવિડ ક્રેડિટ પૂછપરછ સીએમઆર ૪-૬ માટે ઉચ્ચ અને પૂર્વ કોવિડની તુલનામાં સીએમઆર ૧-૩ માટે ઓછી પૂછપરછ બતાવે છે. જ્યારે આ વલણ ધીમે ધીમે પૂર્વ-કોવિડ સ્તરો તરફ વળી ગયું છે, પરંતુ તે હજી પાણુ સંપૂર્ણ રીતે સરિખિત થયેલ(aligned) નથી.

જ્યારે ખાનગી બેન્કો માટે તેમની જુલાઈ-૨૦ અને ઓગસ્ટ-૨૦ ની પૂછપરછનું વિતરણ મુખ્યત્વે પૂર્વ-કોવિડ સ્તરો સાથે સરિખિત થયેલ છે પરંતુ તેમ છતાં સીએમઆર ૭-૧૦ પૂછપરછમાં નજીવો વધારો છે.

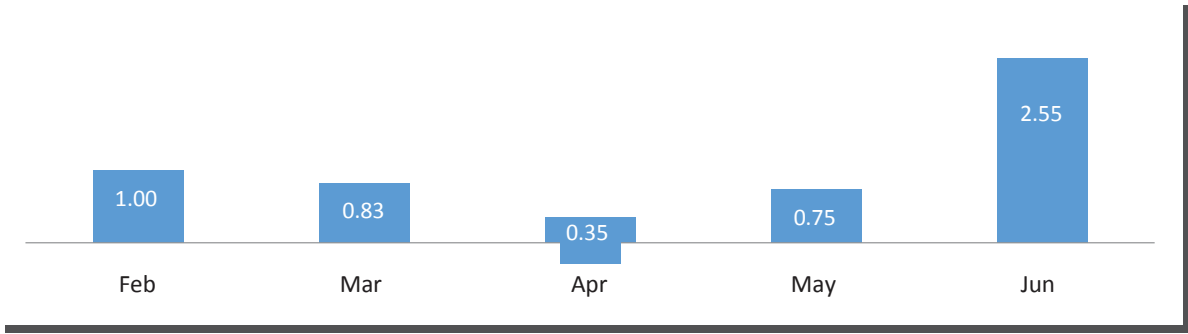

લોન સર્જક: કોવિડ પહેલા અને પછી

ચિત્ર-૧ થી સ્પષ્ટ થાય છે કે કોવિડ પહેલા પણ ધિરાણ વૃદ્ધિ ધીમી થવાના સંકેતો બતાવવાનું શરૂ કરી દીધું છે અને કોવિડ ફાટી નીકળતાં રીકવરી પ્રક્રિયાને વધુ અસર થઈ છે અને ધિરાણમાં વધુ સંકોચન થયું છે. આને પહોંચી વળવા, વ્યવસાયો માટે પ્રવાહીતા વધારવા અને રોકડ પ્રવાહને સુનિશ્ચિત કરવા સરકાર અને નિયમનકારોએ આર્થિક પ્રોત્સાહન પેકેજ પ્રદાન કરીને પ્રતિક્રિયા આપી છે. એપ્રિલ-૨૦માં એમએસએમઈ સેગમેન્ટમાં વિતરણ એકાઉન્ટ્સ ની સંખ્યા ખૂબ ઓછી હતી, પરંતુ જૂન -૨૦ થી ક્રેડિટ પ્રવૃત્તિ ઝડપી થઈ છે.

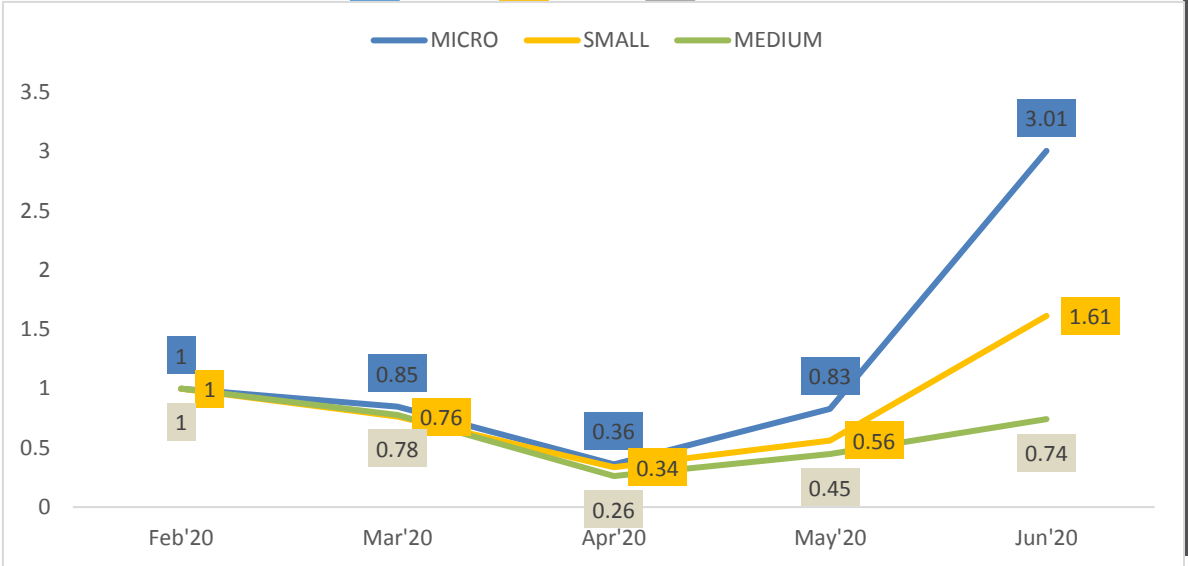
એમએસએમઈઓને ક્રેડિટ સખલાય પર કોવિડના પ્રભાવને સમજવા માટે, ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં એમએસએમઈ કંપનીઓ પર કરવામાં આવેલા વિતરણોની સંખ્યા ને ૧ અનુક્રમે બતાવવામાં આવી છે. એપ્રિલ-૨૦ માં, જ્યારે લોકડાઉન લાદવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં પૂર્વ-કોવિડ વિતરણોના ૦.૩૫x વિતરણમાં ઘટાડો થયો હતો અને જૂન-૨૦ માં તે નોંધપાત્ર રીતે વધીને ૨.૫૫x પર પહોંચી ગયું હતું.

ચિત્ર-૧૫: મહિને મહિને ક્રેડિટ વિતરણ (પરિમાણ)-ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં અનુક્રમિત

લોન વિતરણની સૌથી વધુ સંખ્યા માર્ચકો સેગમેન્ટમાં જોવામાં આવી, ત્યારબાદ નાના સેગમેન્ટમાં. વોલ્યુમની દ્રષ્ટીએ મધ્યમ સેગમેન્ટમાં વિતરણો કોવિડ પહેલાનાં સ્તરો પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનાં બાકી છે.

ચિત્ર-૧૬: મહિને મહિને સેગમેન્ટમાં ક્રેડિટ વિતરણ (પરિમાણ)-ફેબ્રુઆરી-૨૦ માં અનુક્રમિત

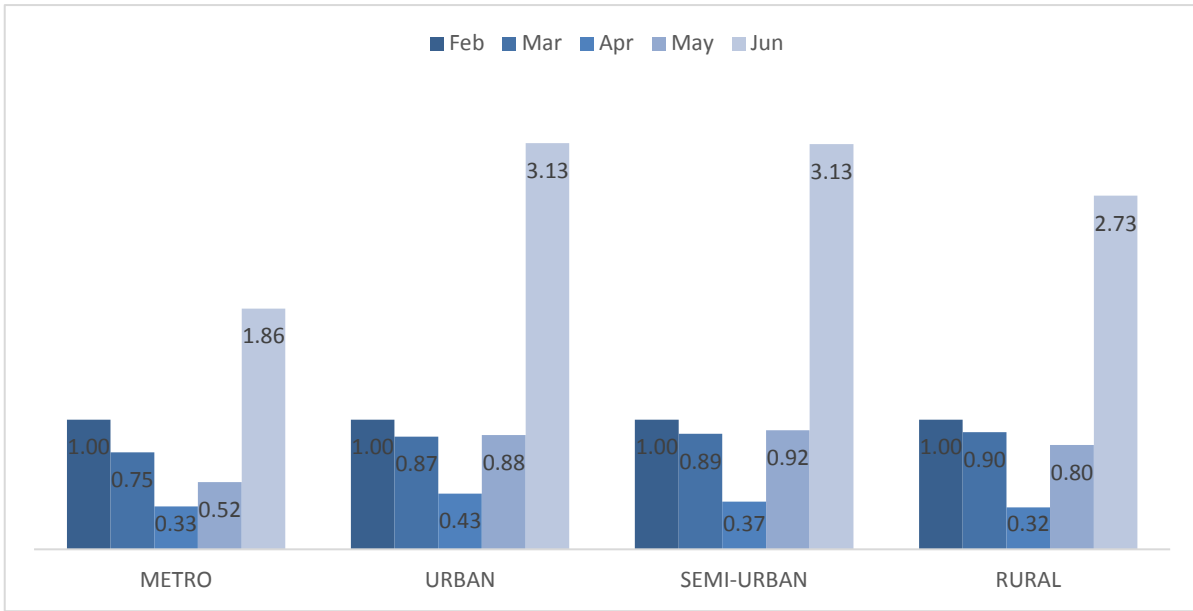

વિસ્તાર (ભૂગોળ) દ્વારા વિતરણ:

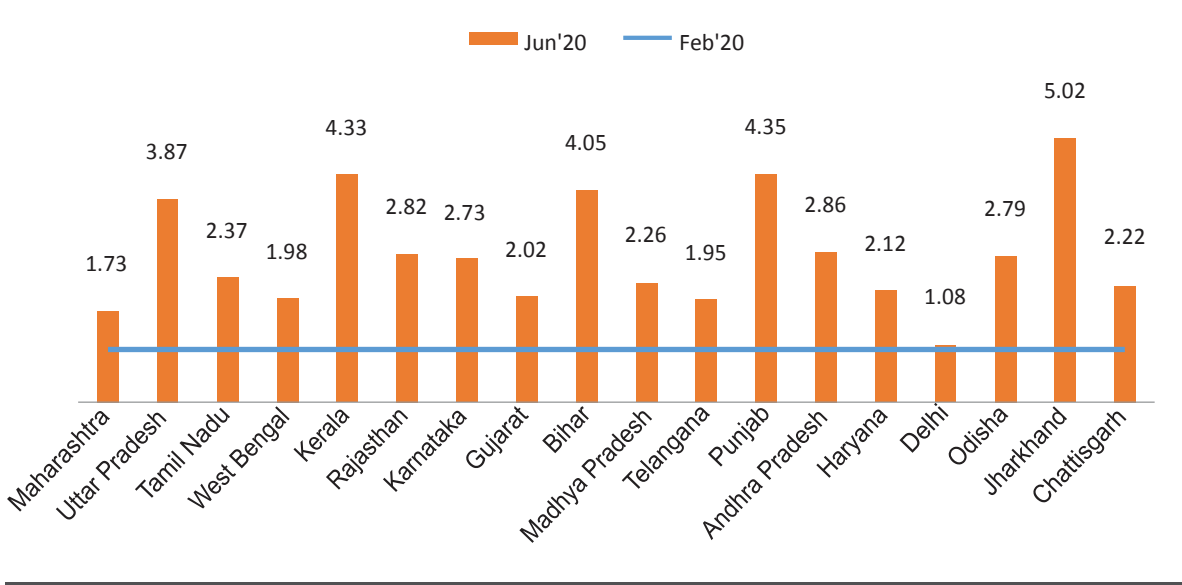
વિસ્તાર માં વધુ આગળ જતા વલણો શહેરી, અર્ધ-અર્બન અને ગ્રામીણ પ્રદેશો સાથેની ક્રેડિટ પૂછપરછ જેવા જ છે, જે જૂન -૨૦ ના પરિમાણ માં મેટ્રો પ્રદેશો કરતા તીવ્ર વધારો અનુભવે છે. પરંતુ, સમગ્ર અસરમાં તમામ બજારોને ઈસીએલજીએસ ની દરમિયાનગીરી થી ફાયદો થયો.

ચિત્ર-૧૭: ક્ષેત્ર દ્વારા મહિને-મહિને લોન વિતરણ (વોલ્યુમ દ્વારા) { ફેબ્રુઆરી-૨૦ નાં વિતરણોને ૧ પર અનુક્રમિત}

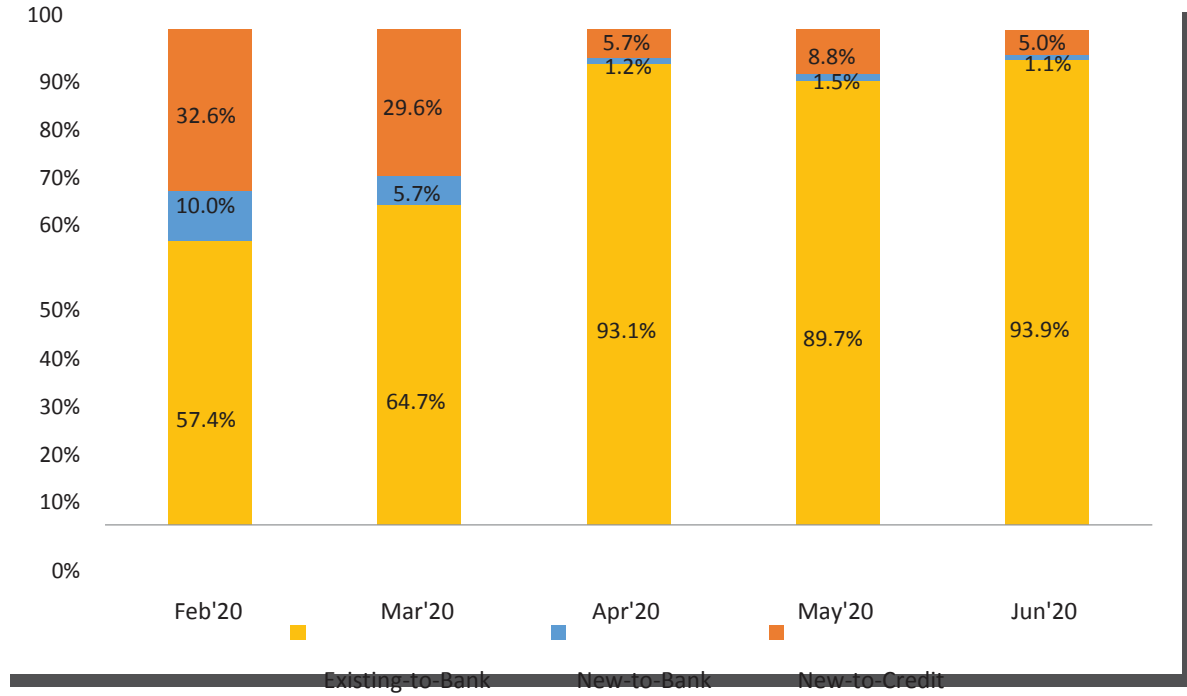

ચિત્ર-૧૮: રાજ્ય દ્વારા મહિને-મહિને લોન વિતરણ (વોલ્યુમ દ્વારા) { ફેબ્રુઆરી-૨૦ નાં વિતરણોને ૧ પર અનુક્રમિત}

ઋણ લેનારાઓને ધિરાણ પૂર્તિની દ્રષ્ટિએ ધિરાણકર્તાઓએ જે રીતે પ્રતિક્રિયા આપી છે તે સમજવા માટે ન્યુ-ટુ-બેંક (એનટીબી), એકઝીસ્ટીંગ-ટુ-બેંક (ઈટીબી) અને ન્યુ-ટુ-ક્રેડિટ (એનટીસી) માં જોવા મળેલા વિતરણોનો હિસ્સો જોવામાં આવ્યો. એવું જોવા મળે છે કે પૂર્વ કોવિડ સમયમાં ઈટીબી ઋણ લેનારાઓ માટે વિતરણનું પ્રમાણ સૌથી વધુ છે, અને કોવિડ પછી જૂન-૨૦ સુધી ઘણી પ્રબળ સ્થિતિ લઈ લીધી છે. જ્યારે એનટીબી અને એનટીસી ક્રેડિટ વિતરણમાં ઘટાડો થયો છે. જોકે, એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે જુલાઈ-૨૦ અને ઓગસ્ટ-૨૦ ની પૂછપરછમાં એનટીબી અને એનટીસી પૂછપરછ હિસ્સામાં સુધારો થયો છે, તેથી આપણે વિતરણમાં પણ તેમના હિસ્સામાં સુધારાની અપેક્ષા રાખી શકીએ છીએ.

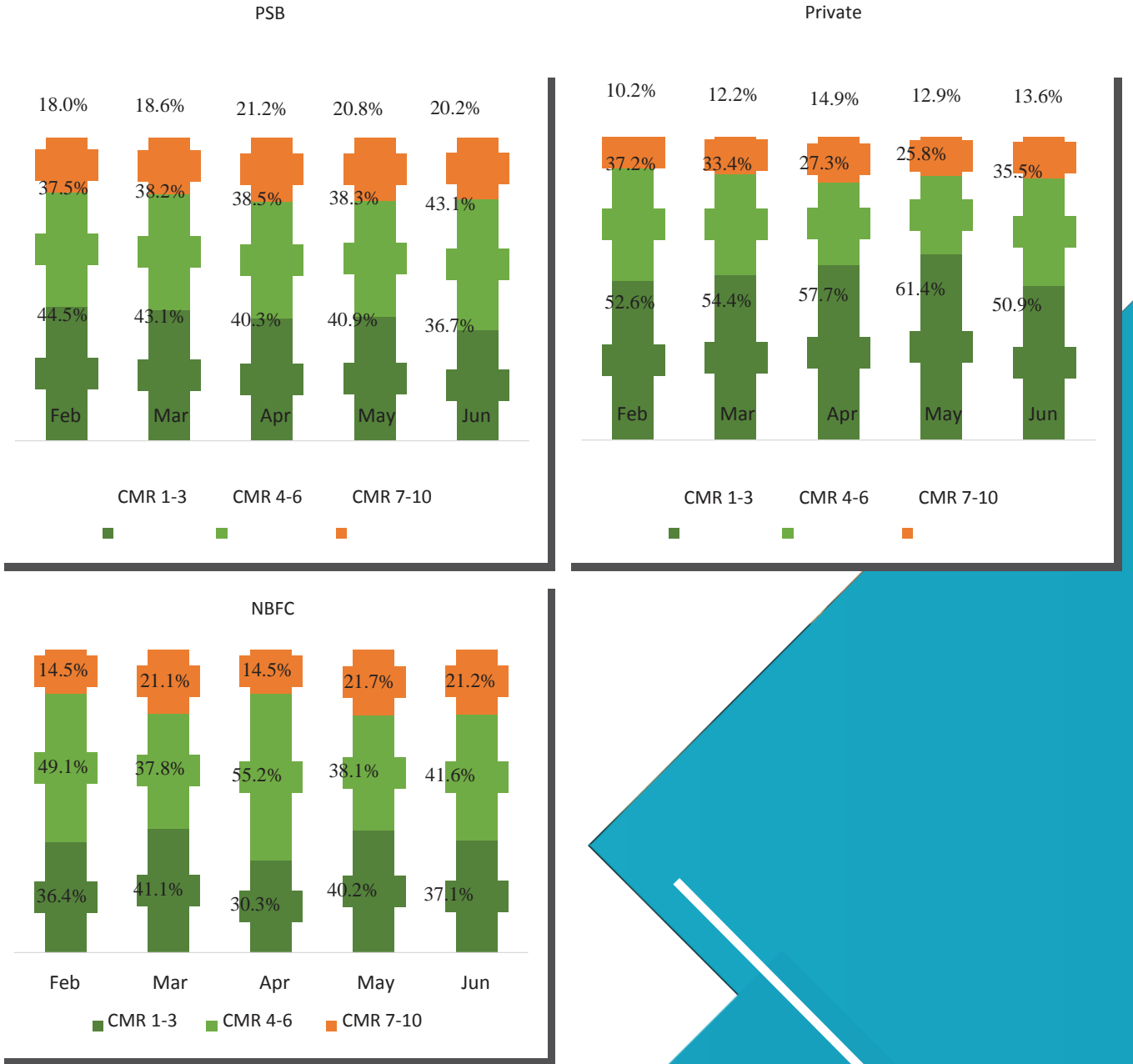
ચિત્ર-૧૯: ઋણ લેનારાઓના પ્રકાર દ્વારા મહિને મહિને લોન વિતરણ (વોલ્યુમ દ્વારા)

વિતરણ પર બદલાતા સીએમઆર વિભાજન-પીએસબી / પીવીટી / એનબીએફસીના ધિરાણકર્તા મુજબના રેન્ક વિભાજન

ઉદ્યોગ સ્તરે, જૂન-૨૦ માટેના બધા ધીરનાર જૂથો માટેનાં વિતરણ સીએમઆર ૧-૩ અને સીએમઆર ૪-૬ સેગમેન્ટ તરફ વળ્યા છે. ઈસીએલજીએસમાં ૧૦૦% ક્રેડિટ ગેરેંટીની પૃષ્ઠભૂમિ હોવા છતાં, તે ધીરનારની શાખ પડતર ખર્ચ (credit cost) ને અસર કરશે નહીં. અને ક્રેડિટ પૂછપરછમાં જોયું છે તેમ, ઓગસ્ટ-૨૦ માટે સીએમઆરનું વિભાજન નીચા જોખમવાળા સીએમઆર સેગમેન્ટ્સમાં સુધર્યું છે.

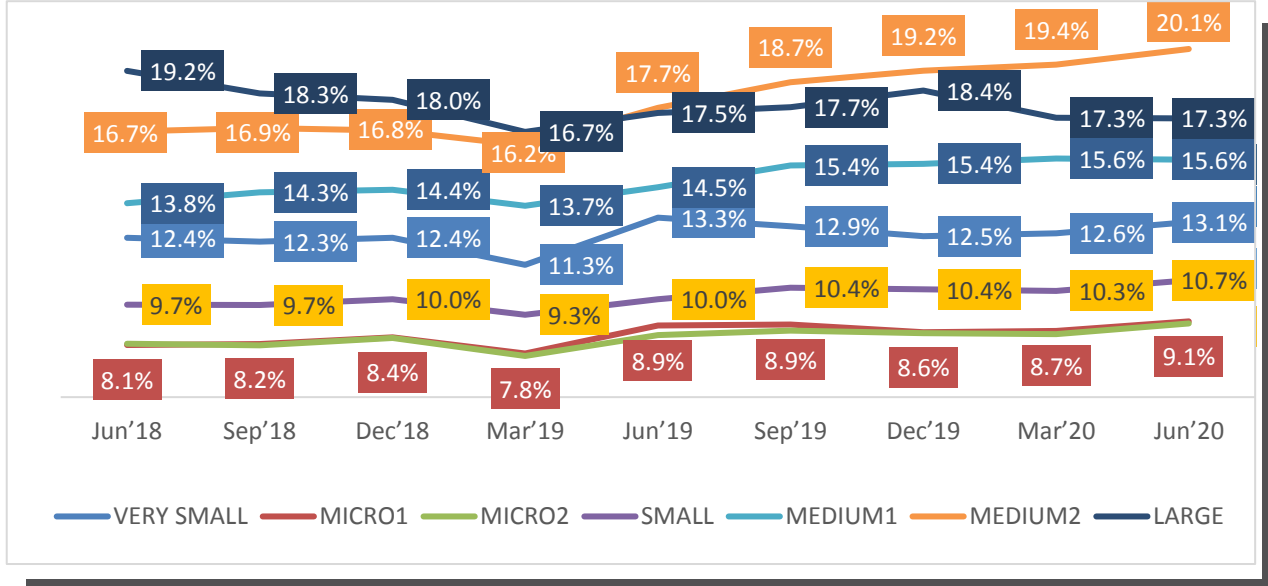
ચિત્ર-૨૦: સીએમઆર દ્વારા મહિને મહિને લોન વિતરણ (વોલ્યુમ દ્વારા)

એમએસએમઈ ધિરાણમાં એનપીએ વલણો

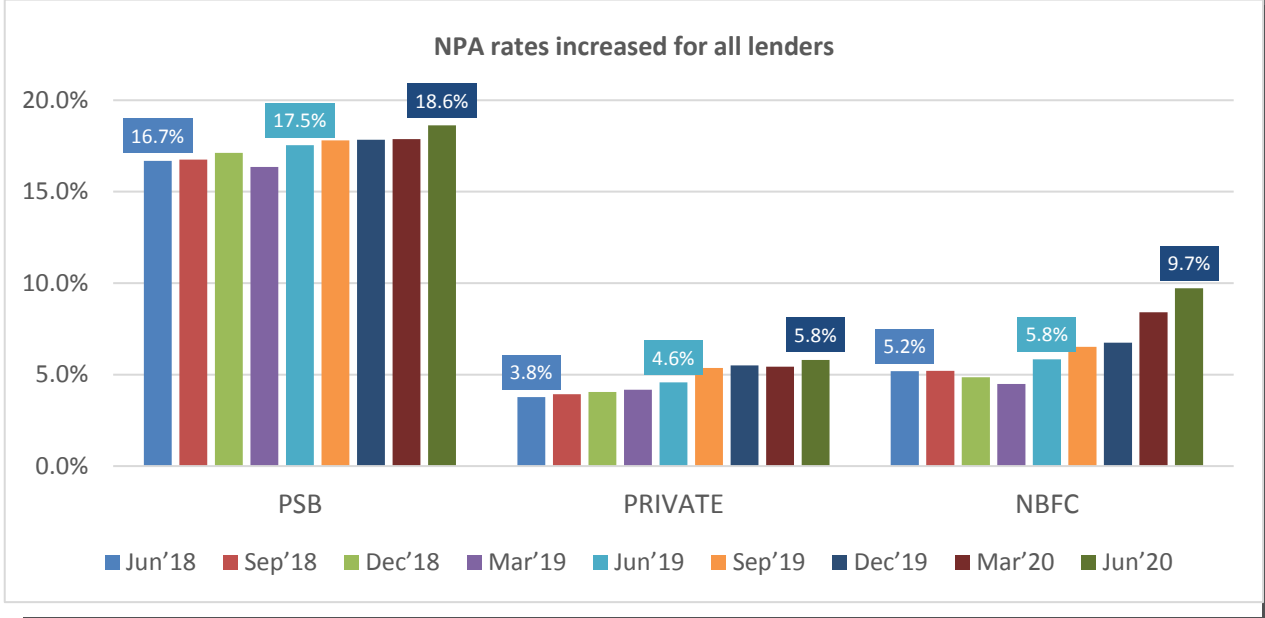
વ્યવસાયિક ધિરાણમાં જૂન-૨૦ માં એકંદર એનપીએ દર જૂન-૧૯ જેટલો, ૧૬.૧% પર સ્થિર રહ્યો છે. જ્યારે માર્ચ-૨૦ સાથે સરખામણી કરવામાં આવે ત્યારે, મોટાભાગના પેટા સેગમેન્ટ્સ માટે એનપીએ દર થોડો વધ્યો છે. એમએસએમઈ પેટા-સેગમેન્ટમાં, સામાન્ય રીતે મોટા ટિકિટ કદવાળા ઉપ-સેગમેન્ટ્સ માટે એનપીએ દર વધારે હોય છે. આ વલણમાં અપવાદ એ ખૂબ જ નાના સેગમેન્ટમાં છે (૧૦ લાખથી ઓછા એક્સપોઝર), જેનો જૂન -૨૦ માં એનપીએ દર વધારે એટલે કે ૧૩.૧% છે.

ચિત્ર-૨૧: સેગમેન્ટ મુજબનો એનપીએ દર

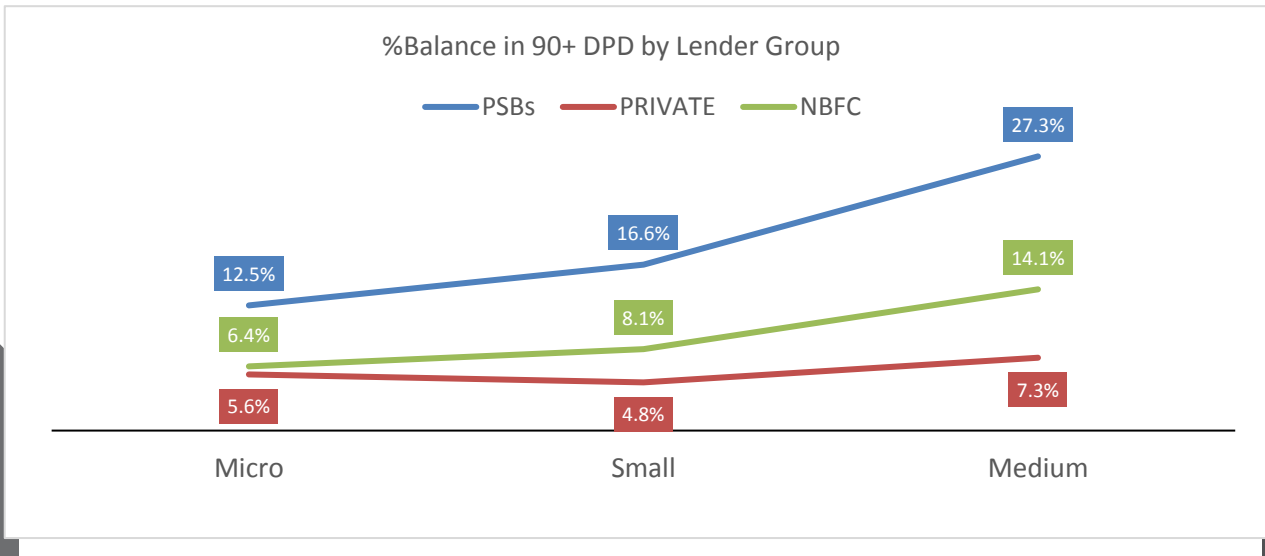
ધિરાણકર્તાઓમાં એમએસએમઈ માટે એનપીએ દર: એમએસએમઈમાં બધા ધીરનાર માટે એનપીએ જૂન -૧૯ માં ૧૧.૪% થી વધીને જૂન-૨૦ માં ૧૨.૮% થઈ ગઈ છે. ખાનગી બેંકોનો એનપીએ દર જૂન-૧૯ માં ૪.૬% થી વધીને જૂન-૨૦ માં ૫.૮% થઈ ગયો છે. પીએસબીનો એનપીએ દર જૂન-૧૯ માં ૧૭.૫% થી વધીને જૂન-૨૦ માં ૮.૭% થઈ ગયો છે. પરંતુ, એનબીએફસી એ એનપીએ દરમાં નોંધપાત્ર વધારો નોંધાવ્યો છે, જે જૂન-૧૯ માં ૫.૮% થી વધીને જૂન-૨૦ માં ૮.૭% થઈ ગયો છે. એનબીએફસી એનપીએ દરમાં તીવ્ર વધારો થવાનું એક કારણ એમએસએમઈ ક્રેડિટ વૃદ્ધિમાં તેમને વ્યક્ત કરેલ સૌથી સ્પષ્ટ મંદી છે.

ચિત્ર-૨૨: એમએસએમઈ સેગમેન્ટમાં ઋણદાતા જૂથના એનપીએ દરો

ધિરાણકર્તા જૂથ અને એમએસએમઈ પેટા-સેગમેન્ટના કોસ-ટેબ દૃષ્ટિકોણ દર્શાવે છે કે ખાનગી બેંકોમાં પેટા-સેગમેન્ટના સ્તરે પણ ન્યૂનતમ એનપીએ દર હોય છે અને પીએસબીમાં પેટા સેગમેન્ટમાં એનપીએ દર સૌથી વધુ છે. વધુમાં, વલણ એ છે કે, મોટા ટિકિટ કદવાળા પેટા-સેગમેન્ટમાં સામાન્ય રીતે એનપીએ દર વધારે હોય છે, જે મોટે ભાગે દરેક ધિરાણકર્તા જૂથ માટે પણ સાચું છે.

ચિત્ર-૨૩: જૂન-૨૦ માટેના એમએસએમઈ સેગમેન્ટમાં ધિરાણકર્તા જૂથનાં એનપીએ દરો

માળખાગત રીતે મજબૂત એમએસએમઈ સતત સ્થિતિસ્થાપક રહે છે

કોવિડ-૧૯ રોગચાળાએ એમએસએમઈ માટે ઘણા પડકારો ઉભા કર્યા છે જેણે દરેક એમએસએમઈને કોઈક સ્વરૂપ અને પ્રકારે અસર કરી છે. અગાઉના એમએસએમઈ પલ્સમાં, કોવિડ-૧૯ રોગચાળા દ્વારા ઉદ્ભવતા આગામી પડકારોનો સામનો કરવા માટે માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ સારી સ્થિતિમાં છે તે સંક્ષેપ વાળો એક અભ્યાસ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. અને હવે, જેમ કે આપણે એમએસએમઈ દ્વારા કામગીરીના પ્રારંભિક સંકેતો જોઈએ છીએ, આ અભ્યાસનો હેતુ વિવિધ એમએસએમઈ પર કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની અસર પ્રગટ કરવાનો છે. એમએસએમઈ ઋણ લેનારાઓ પરની અસરને સમજવા માટે આ અધ્યયનમાં નીચે આપેલા ટાઈમ સ્નેપશોટ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

૧. પોસ્ટ-કોવિડ: માર્ચ-૨૦ થી જૂન-૨૦ ના ચાર મહિનાના અંતરાલમાં કામગીરીમાં ફેરફારનો સ્નેપશોટ

૨. પૂર્વ-કોવિડ: એક વર્ષ પહેલાંનો એ જ સમયગાળો એટલે કે માર્ચ-૧૯ થી જૂન-૧૯ ના ચાર મહિનાના અંતરાલમાં કામગીરીમાં ફેરફારનો સ્નેપશોટ

આ વિશ્લેષણ માટે ફેબ્રુઆરી-૨૦ અને જૂન-૨૦ વચ્ચે ચાલુ ધિરાણ સુવિધાઓવાળા ઋણ લેનારાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. કામગીરી તરીકે યોગ્ય જોખમ સૂચકાંકોનું નિરીક્ષણ કરવા માટે લેવામાં આવતી લોનનાં પ્રકારોને આધારે તેમને વધુ વિભાગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. ઓછામાં ઓછી એક ટર્મ-લોન ધરાવતા એમએસએમઈ ઋણ લેનારાઓ માટે ધ્યાનમાં લેવાયેલ કામગીરી સૂચક છૂટી ગયેલ ચૂકવણી(missed payment) છે. છૂટી ગયેલ ચૂકવણી(missed payment) એ એક એવી લોન તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે જ્યાં ચૂકવણી કરવી જરૂરી હતી, પરંતુ માર્ચ થી જૂન વચ્ચે ચૂકવણી કરવામાં આવી ન હતી.

એ જ રીતે, ઓછામાં ઓછી એક ઓવરડ્રાફ્ટ / કેશ ક્રેડિટ સુવિધાઓ ધરાવતા એમએસએમઈ ઋણ ધારકો માટે ધ્યાનમાં લેવાયેલ કામગીરી સૂચક, વપરાશ દરમાં સંક્રમણ(transition) છે. વપરાશ દર (યુટિલાઈઝેશન રેટ) ને સંબંધિત ધિરાણ સુવિધાઓ માટે બધા ધિરાણ કરનારાઓ માં બાકી ધિરાણ બેલેન્સ પર બધા ધિરાણ કરનારાઓ માં ક્રેડિટ મર્યાદાના ગુણોત્તર તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.

આ લાક્ષણિકતાઓ પર આધારિત પ્રોફાઈલ કરેલ એમએસએમઈ ઋણ લેનારાઓ:

લોનના પ્રકાર: ફેબ્રુઆરી'૨૦ ના રોજ કુલ $\square$ ૧૮.૨ લાખ કરોડ એમએસએમઈ બાકીમાંથી, ૧૮% બાકી એ કંપનીઓ માટે છે કે જેમની પાસે ફક્ત ટર્મ લોન છે અને ૪૩% ફક્ત કાર્યકારી મૂડી લોન ધરાવતી સંસ્થાઓ સાથે સંબંધિત છે. બાકીની ૩૯% ભંડોળ આધારિત બાકી એ ફેબ્રુઆરી-૨૦ ના રોજ TL અને WC બંને સુવિધા ધરાવતી સંસ્થાઓની છે.

Type of loan	Feb'19	Feb'20
Only TL	16%	18%
Only WC	39%	43%
TL+WC	45%	39%

સીબીલ એમએસએમઈ રેન્ક (સીએમઆર): સીએમઆર વિતરણ દર્શાવે છે કે સીએમઆર ૧ થી સીએમઆર-૩ નો સુપર પ્રાઈમ સેગમેન્ટ ૩૪% છે, સીએમઆર-૪ થી સીએમઆર-૬ નો પ્રાઈમ સેગમેન્ટ ૩૬% ધરાવે છે અને સબ-પ્રાઈમ સેગમેન્ટના બાકીના ૨૯% સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦ રેન્જમાં આવે છે.

CMR	Feb'19	Feb'20
CMR 1-3	30%	34%
CMR 4-6	38%	36%
CMR 7-10	32%	29%

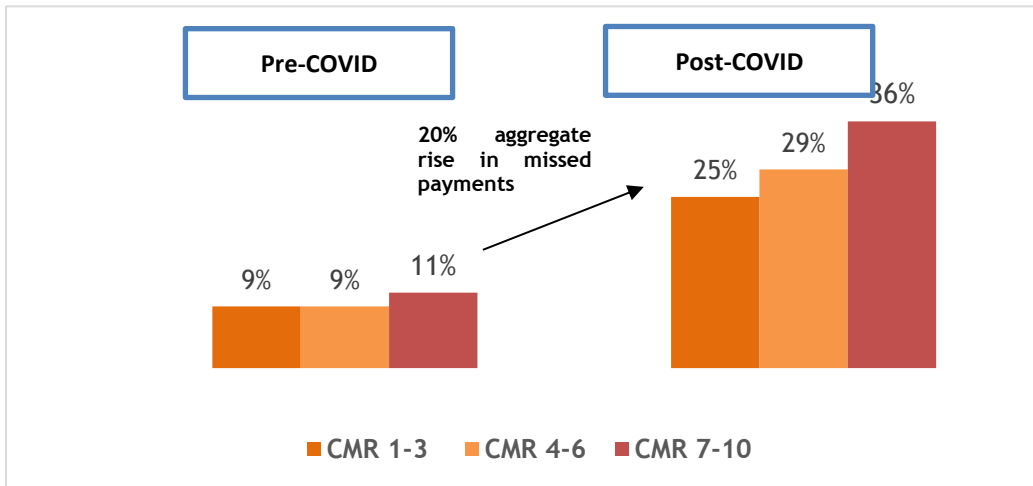

માળખાગત રીતે મજબૂત એમએસએમઈમાં પોસ્ટ-કોવિડ છૂટી ગયેલ ચૂકવણી ઓછી હોય છે

તેમના સીએમઆર પર આધારિત ઓછામાં ઓછા એક ટર્મ લોનવાળા એમએસએમઈ સેગમેન્ટની પૂર્વ-કોવિડ સમયમાં ૮% થી ૧૧% છૂટી ગયેલ ચૂકવણી છે. પોસ્ટ-કોવિડ સમયમાં માર્ચ-૨૦ થી જૂન-૨૦ ના ચાર મહિનાનાં અંતરાલ ની છૂટી ગયેલ ચૂકવણી લગભગ ૩૦% થઈ ગઈ છે. પરંતુ પૂર્વ-કોવિડ સમય કરતા પોસ્ટ-કોવિડ સમયમાં છૂટી ગયેલ ચૂકવણીમાં થયેલ વધારો એ એમએસએમઈના સીએમઆર દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે.

ચિત્ર-૨૪: સીએમઆરમાં ટર્મ લોન માટે છૂટી ગયેલ ચૂકવણીનું પ્રમાણ

પોસ્ટ-કોવિડ સમયના ૪ મહિનાના અંતરાલમાં, સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦માં ૩૬% ની તુલનામાં સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩ માં સૌથી ઓછી એટલે કે ૨૫% જેટલી ચૂકવણી ઓછી થઈ છે. આ સૂચવે છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળા દ્વારા ઉભા થયેલા આર્થિક આંચકામાં માળખાગત રીતે મજબૂત એમએસએમઈ પ્રમાણમાં વધુ સ્થિતિસ્થાપક રહે છે.

ઊંચા ઉપયોગિતા દર બકેટમાં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈ પાસે ઓછું સંક્રમણ હોય છે

ઋણ લેનારાઓના ઉપયોગિતા સ્તરને નીચેના જૂથો, <૫૦%, ૫૦%, -૭૫% અને +૭૫.% માં મુકવામાં આવ્યા છે. ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાયિત ઉપયોગ દર બકેટ માં માર્ચ-૨૦ થી જૂન-૨૦ સુધીના ચાર મહિના માટે ઋણ લેનારાઓના સંક્રમણ મેટ્રિક્સનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો છે. અને સીએમઆરનો ઉપયોગ કરીને ઋણ લેનારાઓની માળખાકીય શક્તિના આધારે અલગથી સંક્રમણ મેટ્રિક્સ અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

ચિત્ર-૨૫: કાર્યકારી મૂડી લોન્સ માટે વપરાશ સ્તરનાં સંક્રમણ મેટ્રિક્સ

CMR as of Mar'20	Utilization Rate Bucket as of Mar'20	Utilization Rate Bucket as of Jun'20			Proportion of borrowers as of Feb'20
		<50%	50-75%	75%+	
CMR1-3	<50%	77%	14%	9%	12.9%
	50-75%	34%	44%	22%	4.9%
	75%+	12%	16%	72%	10.7%
CMR4-6	<50%	69%	16%	14%	8.6%
	50-75%	23%	49%	28%	6.3%
	75%+	6%	10%	84%	28.3%
CMR7-10	<50%	87%	7%	6%	5.8%
	50-75%	14%	71%	15%	2.6%
	75%+	2%	3%	95%	19.9%

સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦ ના સબ-પ્રાઈમ સેગમેન્ટમાં વપરાશ દરોનું સંક્રમણ ખૂબ જ પ્રતિબંધિત છે કારણ કે મોટાભાગના ઋણ લેનારાઓ પહેલેથી જ ઊંચા વપરાશના દર ધરાવે છે. પરંતુ પ્રાઈમ અને સુપર-પ્રાઈમ સેગમેન્ટ વચ્ચે, તે સ્પષ્ટ છે કે સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩ ના સુપર-પ્રાઈમ સેગમેન્ટની સરખામણીએ સીએમઆર-૪ થી સીએમઆર-૬ ના પ્રાઈમ સેગમેન્ટમાં ઊંચા વપરાશ દર બકેટ માં પ્રમાણમાં ઊંચું સંક્રમણ છે.

ટૂંકમાં, જો છૂટી ગયેલ ચૂકવણી અને વપરાશના વધતા દરને તણાવ પ્રસારના પ્રારંભિક સંકેતો તરીકે માનવામાં આવે તો માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ કોવિડ રોગચાળાની પરિસ્થિતિમાં પણ પ્રમાણમાં વધુ સ્થિતિસ્થાપક બનવાનું ચાલુ રાખે છે.

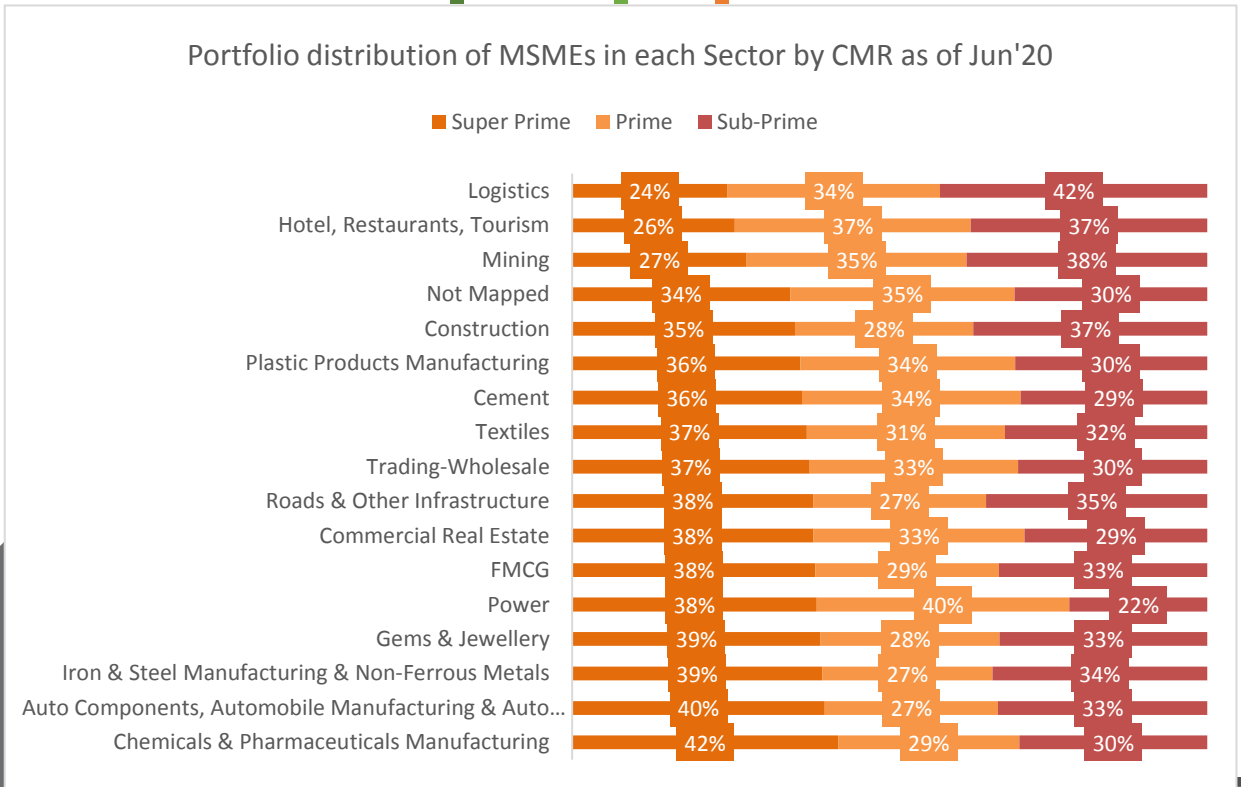
એમએસએમઈ નું ક્ષેત્રીય જોખમ મૂલ્યાંકન

દરેક ક્ષેત્રમાં એમએસએમઈની માળખાકીય શક્તિને સમજવા માટે એમએસએમઈ દેવાદારોની ક્ષેત્રવાર જોખમ આકારણી કરવામાં આવે છે. જે ક્ષેત્રો માટે વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે તે શ્રી કે.વી. કામથની અધ્યક્ષતામાં આર.બી.આઈ.ની નિષ્ણાત સમિતિ ના “Report of the Expert Committee on Resolution Framework for Covid-19 related Stress” માં થી લીધેલ છે. એમએસએમઈના સીએમઆર વિતરણમાં ફેબ્રુઆરી-૨૦ અને જૂન-૨૦ ની વચ્ચે મામૂલી હિલચાલ છે, તેથી આ વિશ્લેષણ માટે નવનિતમ સીએમઆરનો ઉપયોગ થાય છે.

બધા ક્ષેત્રો માટે સીએમઆર વિતરણ એક બીજાથી ખૂબ અલગ છે. લોજિસ્ટિક્સ, હોટેલ-રેસ્ટોરન્ટ-ટૂરિઝમ અને માર્ઈનિંગ સેક્ટરમાં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈનું પ્રમાણ ઓછું છે. અને કેમિકલ અને ફાર્માસ્યુટિકલ્સ મેન્યુફેક્ચરિંગ અને ઓટો કમ્પોનન્ટ્સ, મેન્યુફેક્ચરિંગ અને ડીલરશીપ સેક્ટરમાં સુપર-પ્રાઈમ એમએસએમઈનો પ્રમાણમાં સૌથી વધુ હિસ્સો છે.

પરંતુ બીજો દ્રષ્ટિકોણ એ છે કે બધા ક્ષેત્રોમાં કેટલાક એવા એમએસએમઈ હોય છે જે ક્યાં તો માળખાગત રીતે મજબૂત અથવા નબળા હોય. કોવિડ પરિસ્થિતિએ તમામ ક્ષેત્રોને સમાનરૂપે અસર કરી ન હોય, પરંતુ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે હજી પણ ક્ષેત્રોમાં મોટાભાગના એમએસએમઈ માળખાકીય રીતે મજબૂત છે અને વર્તમાન આર્થિક પડકારોમાં તે વધુ સારી રીતે રહેશે.

ચિત્ર-૨૬:કામથ સમિતિમાં ઉલ્લેખિત ક્ષેત્રો માટે જૂન-૨૦ના રોજ સીએમઆર દ્વારા એમએસએમઈનું પોર્ટફોલિયો વિતરણ

TransUnion CIBIL ના વ્યવસાયિક ક્રેડિટ ડેટાબેસને ધિરાણ આપતી સંસ્થાઓ દ્વારા સબમિટ થયેલી માહિતીનો ઉપયોગ કરીને સર્વોત્તમ પ્રયત્નોને આધારે સેક્ટરને મેપ કરવામાં આવે છે; કામથ સમિતિના અહેવાલમાં ૪ માં ફક્ત રોડ (Road) માહિતીનો ઉલ્લેખ છે. રોડ અને અન્ય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંપૂર્ણ માળખાગત ક્ષેત્ર માટે છે; કામથ સમિતિના અહેવાલમાં ૯ માં કન્ઝ્યુમર ડ્યુરેબલ્સ/ફૂડ, માહિતીનો ઉલ્લેખ છે. એક્ઝેમસીજ ફૂડ પ્રોસેસિંગ અને બેવેરેજીસ ક્ષેત્ર માટે છે; જે કંપનીઓ કાં તો કામથ સમિતિમાં ઉલ્લેખિત કરેલા છે તેનાથી અલગ ક્ષેત્રની છે અથવા જે ક્ષેત્રની માહિતી ઉપલબ્ધ નથી તેને ‘Not Mapped’ તરીકે ઉલ્લેખિત છે; સીએમઆરના આધારે એમએસએમઈ વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે: સુપર-પ્રાઈમ તરીકે: સીએમઆર-૧ થી સીએમઆર-૩, પ્રાઈમ: સીએમઆર-૪ થી સીએમઆર-૬, અને સબ-પ્રાઈમ: સીએમઆર-૭ થી સીએમઆર-૧૦.

છેલ્લા છ મહિનામાં કોવિડ રોગચાળાને લીધે આર્થિક પરિસ્થિતિએ એમએસએમઈ ધિરાણ ઇકોસિસ્ટમને ઘણા પડકારો અને તકો આપી છે.

બધા ઇકોસિસ્ટમ પ્લેયર્સ નવી સામાન્ય સ્થિતિમાં એમએસએમઈને લોન આપવાની સતત અનુકૂલન કરે છે.

સરકાર દ્વારા એમએસએમઈ માટે સમયસર ૩ લાખ કરોડના પેકેજની રજૂઆત અને ધીરનાર દ્વારા પેકેજને ઝડપ થી અપનાવવાથી વર્તમાન સમયમાં પક્કડ (leverage) માટે એમએસએમઈ માટે ખુબ જરૂરી પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડ્યું છે. આપણે બિહાર, ઝારખંડ, પંજાબ અને કેરળ જેવા રાજ્યોનું અવલોકન કરી રહ્યા છીએ જે એમએસએમઈ ધિરાણમાં બાઉન્સ બેકમાં આગળ છે અને મહારાષ્ટ્ર અને દિલ્લી જેવા ધિરાણના સામાન્ય ગરમ બિહાના જે બાઉન્સ બેક સ્ટોરીમાં પાછળ છે. જ્યારે એમએસએમઈએસને ક્રેડિટ ઝુંબેશ તરફ ઘણું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે જોખમના ટ્રિફિકોણથી માળખાકીય રીતે મજબૂત એમએસએમઈ હજી પણ સ્થિતિસ્થાપક રહે છે.

જેમ જેમ આપણે નવા સામાન્ય માં આગળ વધીએ છીએ, આપણે ઇકોસિસ્ટમ માટે ઘણાં નવા પડકારો અને તકો પ્રગટ થતા જોઈશું. ઉદ્યોગ સ્તરે એમએસએમઈ નાં સુંદર પરિવર્તન પર બારીકાઈ થી નજર રાખવાની અને સમયસર તથા શ્રેષ્ઠ દરમિયાનગીરીઓ લેવાની જરૂરિયાત લાંબા ગાળે ધીરનાર, એમએસએમઈ અને અર્થતંત્ર માટે સતત વૃદ્ધિ નાં પાયાનું કેન્દ્ર બની રહેશે.

About SIDBI

Small Industries Development Bank of India has been established under an Act of the Parliament in 1990. SIDBI is mandated to serve as the Principal Financial Institution for executing the triple agenda of promotion, financing and development of the Micro, Small and Medium Enterprises (MSME sector) and co-ordination of the functions of the various Institutions engaged in similar activities. Over the years, through its various financial and developmental measures, the Bank has touched the lives of people across various strata of the society, impacted enterprises over the entire MSME spectrum and engaged with many credible institutions in the MSME ecosystem. For more information, visit www.sidbi.in.

About TransUnion CIBIL

TransUnion CIBIL is India's leading credit information company and maintains one of the largest repositories of credit information globally. We have over 3000 members—including all leading banks, financial institutions, non-banking financial companies and housing finance companies—and maintain more than 900 Million credit records of individuals and businesses.

Our mission is to create information solutions that enable businesses to grow and give consumers faster, cheaper access to credit and other services. We create value for our members by helping them manage risk and devise appropriate lending strategies to reduce costs and increase portfolio profitability. With comprehensive, reliable information on consumer and commercial borrowers, they are able to make sound credit decisions about individuals and businesses. Through the power of information,

TransUnion CIBIL is working to support our members drive credit penetration and financial inclusion for building a stronger economy

We call this Information for Good.

Disclaimer

In case of any ambiguity/discrepancy in the translated contents in vernacular (vis a vis English / Hindi edition), the respective content/context in English / Hindi version will prevail

स्थानिक भाषा (नी सामे अंग्रेज / हिन्दी संस्करण) मां भाषांतर थयेव विषयवस्तु मां कोई अस्पष्टता / विसंगतताना किरसामां संबंघित सामग्री/संदर्भनु अंग्रेज/हिन्दी संस्करण प्रचलित रडेसे

This MSME Pulse Report (Report) is prepared by TransUnion CIBIL Limited (TU CIBIL). By accessing and using the Report the user acknowledges and accepts such use is subject to this disclaimer. This Report is based on collation of information, substantially, provided by credit institutions who are members with TU CIBIL. While TU CIBIL takes reasonable care in preparing the Report, TU CIBIL shall not be responsible for accuracy, errors and/or omissions caused by inaccurate or inadequate information submitted to it by credit institutions. Further, TU CIBIL does not guarantee the adequacy or completeness of the information in the Report and/or its suitability for any specific purpose nor is TU CIBIL responsible for any access or reliance on the Report and that TU CIBIL expressly disclaims all such liability. This Report is not a recommendation for rejection / denial or acceptance of any application, product nor any recommendation by TU CIBIL to (i) Lend or not to Lend. (ii) enter into or not to enter into any financial transaction with the concerned individual/entity. The Information contained in the Report does not constitute advice and the user should carry out all the necessary analysis that is prudent in its opinion before making any decisions based on the Information contained in this Report. The use of the Report is governed by the provisions of the Credit Information Companies (Regulation) Act, 2005, the Credit Information Companies Regulations, 2006, Credit Information Companies Rules, 2006. No part of the report should be copied, circulated, published without prior approvals.

TransUnion CIBIL

TransUnion CIBIL Limited
[Formerly: Credit Information Bureau (India) Limited]
CIN: U72300MH2000PLC128359

P: 6638 4600
F: 6638 4666
W: transunioncibil.com

One Indiabulls Centre, Tower 2A, 19th Floor,
Senapati Bapat Marg, Elphinstone Road,
Mumbai - 400 013.